
*Навчально-
методичне
забезпечення*

З. В. Яремак

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

**Методичні вказівки
для підготовки до семінарських (практичних) занять
студентів денної форми навчання**

Івано-Франківськ, 2018

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Навчально-науковий юридичний інститут

З. В. Яремак

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

**Методичні вказівки
для підготовки до семінарських (практичних) занять
студентів денної форми навчання**

Спеціальність
Освітній ступінь

**081 Право
бакалавр**

Івано-Франківськ, 2018

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 2 від 02.10.2018 року)

Рецензенти:

Олійник О.С., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Ковалишин О.Р., кандидат юридичних наук, викладач кафедри судочинства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Яремак З. В. Адміністративне процесуальне право України. Методичні вказівки для підготовки до семінарських (практичних) занять студентів денної форми навчання. Івано-Франківськ: Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2018. 64 с.

Методичні вказівки розроблені на основі навчального плану Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і призначені для підготовки до семінарських (практичних) занять з навчальної дисципліни «Адміністративне процесуальне право України», підготовки до здачі іспиту. В посібнику викладені: завдання до семінарських і практичних занять, які включають короткі методичні рекомендації, що полегшать підготовку до занять, перелік питань, які виносяться на обговорення на занятті, контрольних питань для перевірки знань, практичних завдань. До кожної теми поданий перелік літератури, до якого включена монографічна та інші наукові джерела по темі, а також розширений перелік нормативно-правових актів, які регулюють відповідний вид відносин станом на 01.09.2018 р.

Посібник призначений для студентів, аспірантів, викладачів.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
СЕМІНАРСЬКІ (ПРАКТИЧНІ) ЗАНЯТТЯ	9
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1	
Тема. Адміністративне процесуальне право як самостійна галузь права	9
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2	
Тема. Проведення у справах про адміністративні правопорушення	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3	
Тема. Адміністративний (позасудовий) порядок захисту прав у сфері публічно-правових відносин	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4	
Тема. Адміністративне судочинство та юрисдикція адміністративних справ	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5-6	
Тема. Суб'єкти адміністративного судочинства	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7	
Тема. Докази та доказування в адміністративному процесі	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 8	
Тема. Судові витрати	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 9-10	
Тема. Адміністративний позов. Процесуальна форма розгляду адміністративних справ. Розгляд адміністративної справи в суді I інстанції	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 11-12	
Тема. Особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 13	
Тема. Апеляційне провадження	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 14	
Тема. Касаційне провадження	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 15	
Тема. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 16	
Тема. Виконання судових рішень в адміністративних справах	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 17-18	
Тема. Застосування європейських стандартів здійснення правосуддя у адміністративному судочинстві	

ВСТУП

Адміністративно-процесуальне законодавство України має динамічний характер розвитку, що впливає на зміст та структуру процесуальних галузей права. Треба відзначити, що за період української незалежності було прийнято велику кількість законів та підзаконних актів, якими урегульовано значну кількість процесуальних відносин та адміністративно-правових конфліктів, котрі виникали в сфері публічного управління. Прийняття Кодексу адміністративного судочинства 6.07.2005 року стало поштовхом до принципово нового викладання адміністративного процесу у юридичних навчальних закладах України та впливає на зміст адміністративно-процесуальної науки, становлення якої відбувається понад п'ятдесят років і не знайшло свого кінцевого єдиного підходу до розуміння процесуальних проблем і сьогодні.

Різноманітні підходи до змісту та структури даного правового утворення, що не має узагальненого наукового аргументування зазначених позицій, не іде на користь розвитку адміністративно-процесуальної науки. Викладені обставини є суттєвою перешкодою для доктринального будування системи адміністративно-процесуального законодавства та адміністративного процесу як науки та навчальної дисципліни.

Навчальна дисципліна «Адміністративне процесуальне право України» вивчається разом із іншими процесуальними галузями права. Вона є теоретичною основою для забезпечення набуття слухачами навчального курсу інтегрованих, поглиблених та системно упорядкованих знань щодо особливостей здійснення адміністративного судочинства як гарантії судового захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин.

Навчальна дисципліна побудована таким чином, щоб забезпечити послідовне і логічне викладення академічного матеріалу, розкрити зміст основних положень теорії адміністративної юстиції, правового регулювання і практики здійснення адміністративного судочинства. Вивчення навчальної дисципліни сприяє розумінню місця судового захисту прав суб'єктів громадянського суспільства у розбудові правової, демократичної держави, адаптації існуючих в Україні моделі і процедур діяльності суб'єктів публічного адміністрування до європейських норм і стандартів, їхньої ролі у забезпеченні ефективного функціонування управлінських механізмів. Окреслене коло питань є важливим для засвоєння та набуття практичних навичок студентами, що навчаються за спеціальністю «Право».

Навчальна дисципліна спрямована на формування у студентів правового світогляду та мислення, оволодіння студентами сучасними знаннями з метою формування і розвитку їх професійної компетенції у сфері адміністративного судочинства, отримання необхідного обсягу теоретичних правових знань, набуття практичних навичок правозастосування, складення процесуальних документів, ознайомлення студентів з теоретичними положеннями та практикою застосування адміністративними судами законодавства та інших джерел адміністративного процесуального права України, оволодіння достатнім рівнем правової культури і правосвідомості для забезпечення прав, свобод та інтересів суб'єктів правовідносин у сфері адміністративного судочинства.

При вивченні дисципліни «Адміністративне процесуальне право України» застосовуються такі *форми організації навчального процесу*: лекції, семінарські (практичні) заняття, консультації, контрольна робота, екзамен, самостійна робота студентів. В свою чергу самостійна робота з даного предмету передбачає опрацювання теоретичних засад прослуханого лекційного матеріалу; вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання; підготовка до семінарських (практичних) занять; підготовка до контрольної роботи, заліку; розв'язання і письмове оформлення методичних, практичних, термінологічних, тестових завдань; виконання індивідуальних завдань; написання наукових доповідей, підготовка тез, участь у студентських науково-практичних конференціях тощо.

Методичні вказівки для підготовки до семінарських (практичних) занять з дисципліни «Адміністративне процесуальне право України» підготовлено з урахуванням положень програми

та робочої програми, вимог нормативних документів щодо регулювання навчального та освітнього процесів в обсязі, необхідному для повного й глибокого опанування студентами основних положень дисципліни.

Даний посібник покликаний допомогти студентам в процесі вивчення дисципліни «Адміністративне процесуальне право України». В нього включена тематика та зміст семінарських і практичних занять. До кожної теми, винесеної на семінарські заняття, сформульована анотація, методичні поради до її вивчення, які коротко визначають зміст теми, націлюють на вибір правильного підходу до аналізу теми, акцентують на проблемних моментах, вказують на вироблення схеми підготовки питань. До теми також подається перелік додаткової наукової літератури, ознайомлення з якою забезпечить глибший теоретичний аналіз відповідних питань, а також перелік нормативно-правових актів, які служать законодавчою основою регулювання даного виду відносин.

Основою підготовки до семінарських занять виступають навчальні підручники та посібники, які є загальними для всіх тем, а саме:

1. Адміністративно-процесуальне право: курс лекцій / под ред. проф. И. Ш. Кисляханова. М.: ЮНИТА-ДАНА, 2004. 399 с.
2. Адміністративна юстиція. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулевська, Р. В. Сінельник, І. О. Сквірський; [за заг. ред. Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулевської]. К.: Істина, 2007. 152 с.
3. Адміністративна юстиція: проблеми теорії і практики: Настільна книга судді / за заг.ред. О.М. Пасенюка. К.: Істина, 2007. 608 с.
4. Адміністративне процесуальне (судове) право України: Підруч. / Одеська національна юридична академія / С. В. Ківалов (ред.). О.: Юридична література, 2007. 312 с.
5. Адміністративне процесуальне право України: навчально-методичний посібник / І. О. Картузова, Д. А. Козачук, А. Ю. Осадчий, Г. М. Сарibaєва. Одеса: Фенікс, 2016. 400 с.
6. Адміністративне судочинство в Україні: теорія, правове регулювання, практика: монографія / [С. В. Ківалов та ін.]; за заг. ред. С. В. Ківалова, Л. Р. Білої-Тіунової; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." Одеса: Фенікс, 2013. 392 с.
7. Адміністративне судочинство України: підручник / О. М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов [та ін.]; за заг. ред. О. М. Пасенюка. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 672 с.
8. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / І. М. Балакарева, І. В. Бойко, Я. С. Зелінська та ін.; за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Харків: Право, 2016. 312 с.
9. Адміністративне судочинство: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. 304 с.
10. Адміністративне судочинство: підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Істина, 2011. 304 с.
11. Адміністративно-правовий захист прав громадян : навч.-метод. посіб. / [К. К. Афанасьєв та ін.]; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 279 с.
12. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник. / За ред. О. В. Кузьменко. К.: Атіка, 2007. 416 с.
13. Баб'як А. В. Процесуальні строки а адміністративному процесі: процедурні та юрисдикційні провадження: Монографія. Львів: Каменярь, 2006. 192 с.
14. Бандурка О. М. Адміністративний процес : підручник для ВНЗ / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. К.: Літера ЛТД, 2002. 286 с.
15. Бевзенко В. М. Адміністративні суди України: навч. посіб. К.: Алерта; КНТ, 2006. 271 с.
16. Богуцький В. В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Богуцький, В. В. Богуцька, В. В. Мартиновський. 3-тє вид., переробл. і допов. Х. : ФІНН, 2011. 200 с.

17. Бородин І. Л. Адміністративно-юрисдикційний процес: Монографія. К.: Алерта, 2007. 184 с.
18. Бринцева Л. В. Адміністративний порядок вирішення адміністративно-правових спорів: загальна характеристика та шляхи удосконалення: монографія. Х. : ФІНН, 2011. 119 с.
19. Вплив Європейського Союзу на національне адміністративне судочинство [Текст]. – *Einfluss der Europäischen Union auf die Nationale Erwaltungsgerichtsbarkeit* : матеріали наук.-практ. конф., 25-26 трав. 2011 р. / [упоряд. С. О. Осятинський] ; Харк. нац. ун-т внутр. справ, Нім. служба акад. обмінів, Ун-т ім. Георга-Августа м. Гьотінген. Х. : ХНУВС, 2012. 148 с.
20. Гнатюк С. С. Провадження в справах про адміністративні проступки: проблемні питання структури: монографія. Л. : ЛьвДУВС, 2012. 155 с.
21. Голосніченко І. П. Адміністративний процес: навч. посіб. / І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський. К.: ГАН, 2003. 256 с.
22. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
23. Картузова І. О. Адміністративно-процедурне право : навч.-метод. посіб. / І. О. Картузова, А. Ю. Осадчий. О. : Юрид. літ., 2008. 288 с.
24. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
25. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний процес: навч. посіб. / Колпаков В. К., Гордєєв В. В. Х. : Харків юридичний, 2012. 227 с.
26. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України : навч. посіб. / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. К. : Прецедент, 2007. 531 с.
27. Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України : підручник / О. В. Кузьменко, Т. О. Гуржій ; за заг. ред. О. В. Кузьменко . К. : Атіка, 2007. 416 с.
28. Кузьменко О. В. Адміністративна юстиція в Україні: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2007. 156 с.
29. Кузьменко О. В. Курс адміністративного процесу: навч. посіб.; Нац. акад. внутр. справ. К. : Юрінком Інтер, 2012. 207 с.
30. Кузьменко О. В. Процесуальні категорії адміністративного права: Монографія. Львів: Атлас, 2004. 232 с.
31. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу : монографія. К. : Атіка, 2005. 352 с.
32. Лазур Я. В. Забезпечення прав і свобод громадян України у сфері публічного управління: адміністративно-правовий механізм : монографія; Ін-т законодавства Верховної Ради України. К. : Четверта хвиля, 2010. 283 с.
33. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права. М. : ИНФРА-М, 2003. 240 с.
34. Миколенко О. І. Адміністративний процес та адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. Х.: Одіссей, 2010. 368 с.
35. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права: монографія. Х.: Бурун Книга, 2010. 336 с.
36. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України. / За заг. ред. Журавльова Д. В. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2017. 416 с.
37. Основи адміністративного судочинства в Україні: навч. посіб. для юр. факультетів та юр. клінік / За заг. редакцією Александрової Н. В., Куйбіди Р. О. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: КНТ, 2009. 248 с.
38. Основи адміністративного судочинства в Україні: Навчальний посібник. / Рябченко О. П., Бутенко В. І., Ясинюк М. М., Лічман Л. Г., Погребний С. О. Суми: “МакДен”, 2008. 200 с.
39. Перепелюк В. Г. Адміністративне судочинство: проблеми практики. Київ: Конус-Ю, 2007. 272 с.

40. Писаренко Н. Б. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення): монографія / Н. Б. Писаренко, В. А. Сьоміна. 2-ге вид., зі змін. та допов. Харків: Право, 2012. 136 с.

До тем, винесених на розгляд на семінарських (практичних) заняттях, поданий детальний перелік питань, які будуть розглядатись на занятті, перелік контрольних питань, що носять більш конкретний, деталізований характер, передбачають здійснення узагальнення чи навпаки конкретизації окремих положень теми, порівняння нормативних приписів, тлумачення норм тощо і забезпечують більш глибоке освоєння теми.

До деяких тем також включені практичні завдання, які передбачають юридичний аналіз відносин, кваліфікацію юридичних фактів, що мали місце, вирішення на основі нормативно-правових актів правових конфліктів, ситуацій. При вирішенні практичних завдань, насамперед необхідно проаналізувати коло відносин, які склалися, та вибрати правові норми, що підходять для врегулювання в даному випадку. Вибравши норму, слід переконатись в її чинності та автентичності тексту, перевірити межі дії, щоб впевнитись, що саме вона (чи кілька норм), стануть нормативною підставою правової кваліфікації. В процесі аналізу норми відбувається також її тлумачення, з'ясування змісту з урахуванням вивчених теоретичних положень. Відповідь – вирішення практичних завдань – повинна бути максимально повною, обґрунтованою, з посиланням на конкретні статті нормативно-правових актів та визначенням можливих варіантів вирішення, які можуть відрізнятися в залежності від зміни обставин. Вирішення практичних завдань з навчальної дисципліни надасть можливість студентам повною мірою оволодіти практикою застосування положень чинного процесуального законодавства, що регламентує порядок судового провадження у справах адміністративної юрисдикції.

Підготовка до семінарських (практичних) занять не вимагає переписування в зошит підготовки до занять положень підручників чи статей нормативно-правових актів, однак для належних, обґрунтованих відповідей, в першу чергу на контрольні питання та практичні завдання, в зошиті повинні бути вказані номери статей, їх положення, висновки по справі, результати вирішення конфліктів, які використовуються при відповідях, а також дають змогу викладачу оперативно перевірити підготовку до заняття.

В темах, винесених на розгляд на семінарських (практичних) заняттях, містяться також питання для індивідуальних виступів (рефератів), які не були предметом розгляду на лекціях і не висвітлені належним чином в підручниках, та передбачають самостійну підготовку визначеними студентами на основі додаткової літератури з подальшим тезовим викладом на занятті.

СЕМІНАРСЬКІ (ПРАКТИЧНІ) ЗАНЯТТЯ

ТЕМА. Адміністративне процесуальне право як самостійна галузь права

Конституція України встановила, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст.1). Саме це конституційне положення є основоположним началом для відносин між державою та людиною. У зв'язку з тим, що саме держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження й забезпечення прав і свобод людини є її головним обов'язком, у законодавстві України передбачені певні правові механізми, завданням яких є захист прав свобод й інтересів фізичних та юридичних осіб, а в разі порушення таких прав – їх відновлення. Одним із таких правових механізмів є адміністративне процесуальне право України.

На сьогодні дискусійний характер носить питання щодо поняття, сутності та функціонального призначення АПП у національній системі права. З цього приводу серед науковців існують такі основні точки зору: АПП як самостійна галузь права, як інститут адміністративного права, як підгалузь адміністративного права. Важливо, щоб студенти, ознайомившись з різними правовими позиціями, визначили свою власну точку зору щодо правової природи АПП. Правильне визначення співвідношення АПП з галузями права має не тільки теоретичне, але і практичне значення, оскільки дозволяє виробити чіткі критерії для законодавчих рішень, спрямованих на закріплення більш ефективних заходів відповідальності держави за свою діяльність.

Беручи до уваги різні концепції розуміння АПП, необхідно дослідити та прокласифікувати принципи, функції, джерела АПП.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття адміністративно-процесуального права та його значення. Співвідношення з суміжними поняттями: адміністративний процес, адміністративні процедури, адміністративні провадження.
2. Предмет, метод та система адміністративного процесуального права.
3. Функції адміністративно-процесуального права.
4. Принципи адміністративно-процесуального права.
5. Джерела адміністративного процесуального права.
6. Взаємозв'язок адміністративно-процесуального права з іншими галузями права.

Контрольні питання:

1. Визначте концепції юридичної природи АПП. Яку з них підтримуєте Ви? Відповідь обґрунтуйте.
2. Дайте порівняльну характеристику понять «адміністративно-процесуальне право», «адміністративний процес».
3. В чому відмінність адміністративного провадження від адміністративної процедури?
4. В чому проявляється імперативність методу правового регулювання АПП? Диспозитивність?
5. Розмежуйте поняття «функції адміністративно-процесуального права» та «адміністративно-процесуальні функції».
6. Прокласифікуйте принципи АПП.
7. Дайте порівняльну характеристику принципів АПП та принципів адміністративного

судочинства.

8. В чому суть та значення принципу презумпції правомірності дій і вимог суб'єкта звернення та заінтересованої особи?

9. Охарактеризуйте принцип диференціації та спеціалізації адміністративного процесу.

10. Визначте та охарактеризуйте спеціальні принципи адміністративного судочинства.

11. Назвіть рішення КСУ, що є джерелами АПП.

12. Які міжнародні договори є джерелами АПП?

13. Визначте основні форми взаємодії адміністративно-процесуального права та адміністративного права.

14. Взаємозв'язок АПП з іншими процесуальними галузями.

Термінологічне завдання: адміністративне процесуальне право; адміністративний процес; адміністративне провадження; принципи адміністративно-процесуального права; функції адміністративно-процесуального права; адміністративно-процесуальні функції.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Випишіть з навчальних підручників чи інших наукових видань 3-5 визначень адміністративного процесуального права; адміністративного процесу; адміністративного провадження.

2. Скласти схеми:

- ознаки адміністративно-процесуального права;
- система адміністративно-процесуального права;
- система джерел адміністративно-процесуального права;
- система функцій адміністративно-процесуального права;
- класифікація принципів адміністративно-процесуального права.

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Сучасні теоретико-правові концепції адміністративно-процесуального права України.
- Судова практика як джерело адміністративно-процесуального права
- Удосконалення законодавства в галузі адміністративного процесу: проблеми теорії і практики.
- Поняття адміністративної процедури. Види адміністративних процедур.
- Принципи адміністративної процедури як критерії судової оцінки діяльності публічної адміністрації, походження цих принципів, джерела.

Література:

1. Авер'янов В. Б. Процесуальний аспект адміністративного права: особливості тлумачення. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики [за заг. ред. Авер'янова В. Б.]. К.: Факт, 2003. С. 39-43.

2. Адміністративна процедура та адміністративні послуги: Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Центр політико-правових реформ; [І. Б. Коліушко (відп.ред.), В. П. Тимошук (авт.-упоряд.)]. К. : Факт, 2003. 495 с.

3. Банчук О. А. Публічне і приватне право: історія українських вчень та сучасність. К.: Конус-Ю, 2008.

4. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права / Навч. посібник / За заг. редакцією Куйбіди Р.О., Шишкіна В.І. К.: Старий світ, 2006.

5. Коверзнев В. О. Сутність приватних і публічних правовідносин та принципи їх розмежування. *Публічне і приватне право: проблеми методології, теорії та практики*: Збірник

матеріалів юридичної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 14 травня 2013 р. Тези наукових доповідей. К., 2013. С. 27-31.

6. Кузьменко О.В. Взаємообумовленість та взаємозалежність змісту адміністративного процесу та адміністративної процедури від предмета адміністративного права. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції* : зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.69 – 79.

7. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права: дис... д-ра юрид. наук. К., 2006. 401 с.

8. Перепелюк В. Г. Поняття і принципи адміністративного процесу: питання теорії: дис... канд. юрид. наук. Чернівці, 2000. 205 с.

9. Пабат О. В. Адміністративно-процесуальні гарантії прав та свобод громадян: дис... канд. юрид. наук. Х., 2008. 194 с.

10. Писаренко Н.Б. Адміністративний процес та адміністративне судочинство: до питання про співвідношення правових категорій. *Адміністративне право і процес*. 2015. №1(11). С. 269-276.

11. Стахурський М. Ф. Питання реформування адміністративного процесу в Україні: дис... канд. юрид. наук. К., 2002. 206 с.

12. Селіванов А. О. Адміністративний процес в Україні: реальність і перспективи розвитку правових доктрин. К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. 68 с.

13. Стахурський М. Ф. Питання реформування адміністративного процесу в Україні: дис... канд. юрид. наук. К., 2002. 206 с.

14. Тимошук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: Монографія. К.: Конус-Ю, 2010.

ТЕМА. Провадження у справах про адміністративні правопорушення

Провадження у справах про адміністративні правопорушення характеризуються комплексом процесуальних дій, що утворюють певну сукупність адміністративно-процесуальних відносин, які мають зв'язок з відповідними матеріальними правовідносинами, зумовлюють необхідність встановлення та доказування усіх обставин справи, закріплення процесуальних результатів. Відносини всередині провадження є динамічними, їх рух зумовлюється наявністю стадій і строків.

Основна частина адміністративно-деліктних процесуальних норм, тобто правил провадження у справах про адміністративні правопорушення, містяться у КупАП. Проте процесуальні адміністративно-деліктні відносини регулюються і доволі великою групою процесуальних норм, які до КупАП не входять. По-перше, це встановлені законами України специфічні правила розгляду окремих категорій справ, які містять зміни до загального порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення (глави 2 МК України тощо). По-друге, це норми підзаконних актів (накази, інструкції, статuti, правила), що уточнюють і конкретизують норми КупАП. Так, ст. 26 КупАП визначено, що особи, які керують транспортними засобами і щодо яких є достатні підстави вважати, що вони перебувають у стані алкогольного сп'яніння, підлягають усуненню від керування та огляду на стан сп'яніння у порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ, Міністерством охорони здоров'я і Міністерством юстиції України. По-третє, це закони України, підзаконні нормативні акти, що регулюють адміністративну відповідальність юридичних осіб.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика провадження у справах про адміністративні правопорушення :
 - а) завдання та принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення;
 - б) права та обов'язки осіб, які беруть участь у провадженні в справі про адміністративні правопорушення;
 - в) органи(посадові особи), які розглядають справи про адміністративні правопорушення;
 - г) підвідомчість справ про адміністративні правопорушення.
2. Види проваджень у справах про адміністративні правопорушення: звичайне, спрощене та особливе.
3. Стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення:
 - а) відкриття справи про адміністративне правопорушення;
 - б) розгляд справи про адміністративне правопорушення;
 - в) винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення;
 - г) перегляд постанови у справі про адміністративні правопорушення;
 - д) виконання постанови у справі про адміністративні правопорушення;
4. Особливості притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного проступку.

Термінологічне завдання: адміністративні провадження, адміністративно-деліктне провадження, провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

Скласти процесуальні документи:

- протокол про адміністративні правопорушення;
- постанова про накладення адміністративного стягнення;
- скарга на постанову у справі про адміністративне правопорушення.

Практичні завдання:

1. Постановою про накладення адміністративного стягнення по справі про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксованого не в автоматичному режимі, встановлено, що ОСОБА_1, керуючи транспортним засобом, здійснив стоянку безпосередньо в місці виїзду із прилеглої території, суттєво перешкоджаючи у русі іншим транспортним засобам, чим порушив п.15.10 а), п.15.10 д) Правил дорожнього руху України. Вказаною постановою позивач притягнутий до адміністративної відповідальності за ч.3 ст. 122 КУпАП та на нього накладено стягнення у вигляді штрафу в розмірі 510 грн.

ОСОБА_1, вважаючи постанову, винесену лейтенантом поліції ОСОБА_2, неправомірною, вирішив її оскаржити.

Дайте правову оцінку спірним правовідносинам, що виникли між сторонами у справі. Визначте, порядок оскарження даної постанови.

2. За рішенням суду Д. був притягнутий до відповідальності за статтею 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення - злісна непокоря законній вимозі поліцейського. Судом було призначено стягнення у вигляді громадських робіт на строк 40 годин.

Який порядок набрання законної сили, виконання рішення суду? Як визначатиметься вид громадських робіт, що підлягають виконанню Д.?

3. Водій вчинив правопорушення, відповідальність за яке встановлено ч. 1 ст. 122 Кодексу України про адміністративні правопорушення ненадання переваги у русі пішоходам на нерегульованих пішохідних переходах. Працівник органів Національної поліції склав постанову

про накладення стягнення й запропонував водієві сплатити штраф на місці вчинення правопорушення. Останній не заперечував.

Як у даному випадку буде стягнуто штраф? Чи зміниться ситуація, якщо порушник буде заперечувати проти стягнення штрафу?

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Проведення у справах про адміністративні проступки а сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.
- Адміністративна відповідальність юридичних осіб.
- Докази і доказування у справах про адміністративні правопорушення.

Нормативно-правові акти та література:

1. Конституція України від 28 червня 1996р.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р.
3. Про ратифікацію Протоколу про відповідальність і компенсацію за шкоду, заподіяну в результаті транспортного перевезення небезпечних відходів та їхнього видалення: Закон України від 22.10.2009 р.
4. Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень: Закон України від 10 січня 2002 р. зі змін. і доп. на 02.12.2010 р.
5. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності: Закон України від 14 жовтня 1994 р. зі змін. і доп. на 22.12 2011 р.
6. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19.05.2011 р.
7. Про ветеринарну медицину Закон України від 25 червня 1992 р.
8. Про затвердження Положення про порядок накладення на суб'єктів господарської діяльності штрафів за порушення законодавства в галузі електроенергетики та сфері теплопостачання : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 1999 р. зі змін. від 05.11.2008 р.
9. Про затвердження Положення про порядок накладення та стягнення штрафів за порушення законодавства про захист прав споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р.
10. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник. У двох томах. Т.1 Загальна частина : К. Юридична думка, 2004.
11. Адміністративне право України: Підручник / За ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2005.
12. Кузьменко О.В., Гуржій Т.О., Адміністративно-процесуальне право України: підручник / За ред. О.В. Кузьменко. К.: Атака, 2007. 416 с.
13. Миколенко А. И. Административный процесс и административная ответственность в Украине: уч.пособие. Х.: Одиссей, 2007.
14. Гнатюк С. С. Проведення у справах про адміністративні проступки: проблемні питання структури: монографія. Львів : ЛьВДУВС, 2011. 156 с.
15. Висилів С. С. Адміністративно-правові засади підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення : дис. ... кандидата юридичних наук. Л.: Національний університет «Львівська політехніка», 2016. 245 с.
16. Жильцов О. Л. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: процесуально-правовий аспект: автореф. дис... канд. юрид. наук. Х., 2007. 20 с.
17. Русанова В. Б. Оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 200 с.
18. Шуба Б. В. Адміністративне судочинство та адміністративно-деліктне провадження: перешкоди взаємодії двох процесуальних форм. *Митна справа*. 2014. № 4(2). С. 147-152.

ТЕМА. Адміністративний (позасудовий) порядок захисту прав у сфері публічно-правових відносин

Конституція України встановлює адміністративно – правовий спосіб захисту прав і свобод громадян, закріплений в статті 40 Конституції України, яка передбачає, що громадянин має право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Одним з таких способів є реалізація права на подання скарги громадян в адміністративному порядку в зв'язку з порушенням їх прав і свобод, в тому числі звернення з скаргою в органи прокуратури, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Можливість захисту прав громадян за допомогою подання скарги, встановлена значною кількістю актів, в відповідності з якими широкому колу відповідних посадових осіб ставиться обов'язок розглядати адміністративні скарги:

- Президент України;
- Уповноважений Верховної Ради з прав людини;
- органи виконавчої влади (в тому числі, вищі) і їх посадові особи;
- органи прокуратури України;
- інші уповноважені розглядати скарги суб'єкти.

Таким чином, розгляд та вирішення скарг фізичних та юридичних осіб здійснюється публічною адміністрацією у певному, регламентованому правовими нормами порядку, через окреме адміністративно-процедурне провадження.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Загальні правові засади оскарження в адміністративному (позасудовому) порядку.
2. Порядок звернення до органів загальної компетенції, уповноважених на розгляд скарг.
3. Процедура розгляду та прийняття рішення. Правові наслідки прийнятого рішення.
4. Звернення до спеціальних органів, уповноважених на розгляд скарг в окремих категоріях публічно-правових спорів.
5. Структура адміністративного провадження за скаргою фізичних та юридичних осіб.
6. Проблемні питання виконання рішень, прийнятих в адміністративному (позасудовому) порядку з метою захисту прав, свобод та законних інтересів у сфері публічно-правових відносин.
7. Альтернативні способи врегулювання публічно-правового спору: переговори, медіація і т.п.

Контрольні питання:

1. Правова основа адміністративної форми захисту порушених прав?
2. На Вашу думку, чи доцільно адміністративний порядок врегулювання спору закріпити як обов'язкову форму досудового врегулювання спору?
3. В чому особливості загального та спеціального адміністративного порядку розгляду скарг?
4. Який порядок виконання рішення суб'єкта владних повноважень за результатами розгляду скарги?
5. Які міжнародні акти визначають можливість альтернативного врегулювання публічно-правового спору?
6. Наскільки ефективними, на Вашу думку, є альтернативні способи врегулювання спору?

Термінологічне завдання: адміністративний форма захисту порушених прав, скарга, стадії адміністративного провадження за скаргою, альтернативні способи врегулювання спору, медіація, переговори.

Практичні завдання:

1. Розпорядженням Івано-Франківської обласної ради «Про надання в користування мисливських угідь області» закріплено положення про передачу в користування Івано-Франківській обласній організації Українського товариства мисливців і рибалок мисливські угідь терміном на 15 років. Громадська організація «Дивосвіт» звернулася у порядку Закону України «Про звернення громадян» зі скаргою до Івано-Франківської обласної ради про порушення порядку передачі у користування мисливських угідь. У свою чергу Українське товариство мисливців і рибалок заперечило проти такої скарги, так як вважає, що громадська організація «Дивосвіт» не має право на подання такої скарги, так як права та законні інтереси даної організації не порушено.

Дайте правовий аналіз ситуації, що виникла.

Чи має право громадська організація звертатися зі скаргою в даному випадку?

Спробуйте вирішити конфлікт із використанням альтернативної форми врегулювання спору.

2. У зв'язку із освоєнням нових родовищ вугілля в межах Донецького басейну Міністерство енергетики та вугільної промисловості України звернулось із листом до Держгеонадра, в якому просило зобов'язати власників земельних ділянок, на яких планується проведення розвідувальних робіт, укласти договори з Державним підприємством «Георозвідка». Обов'язок укласти такі договори Міністерство мотивувало суспільною важливістю проведення таких робіт. Власники земельних ділянок проти договорів заперечували..

Надайте правову оцінку позиції Міністерства, Державної служби геології та надр України та власників земельних ділянок.

Спробуйте врегулювати конфлікт із застосуванням альтернативної форми вирішення спорів за допомогою переговорів.

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Адміністративна форма врегулювання спору у сфері публічно-правових відносин
- Позасудові форми вирішення публічно-правових спорів
- Досудове врегулювання публічно-правових спорів

Нормативні акти і література:

1. Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації: постанова КМУ від 14.04.1997 р. № 348 (в ред. від 12.02.2016 р.).

2. Про затвердження Інструкції про порядок розгляду в Службі безпеки України звернень громадян: наказ СБУ від 10.04.2018 р. № 532.

3. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації особистого прийому громадян у Міністерстві юстиції України, його територіальних органах, підприємствах, установах та організаціях, що належать до сфери його управління: наказ Міністерства юстиції від 15.02.2017 р. № 388/5.

4. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації особистого прийому громадян у Державній фіскальній службі України та її територіальних органах: наказ Міністерства фінансів України від 02.03.2015 р. № 271.

5. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовт. 1996 р. *Відом. Верхов. Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
6. Рекомендація REC (2001) 9 Комітету міністрів державам-членам стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами влади та приватними особами : прийнята Комітетом міністрів РЄ 5 верес. 2001 р. на 762 нараді заст. міністрів
7. Роз'яснювальний коментар, доданий до Рекомендації REC (2001) 9 Комітету міністрів державам-членам стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами влади та приватними особами, прийнятої Комітетом міністрів РЄ 5 верес. 2001 р. на 762 нараді заст. міністрів / Основи адміністративного судочинства та адміністративного права [Текст] : навч. посіб. / за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. К. : Старий світ, 2006. С. 522–524.
8. Авер'янов В. Б. Значення адміністративних процедур у реформуванні адміністративного права. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2009. № 3. С. 12.
9. Белова О. І. Адміністративне судочинство як стандарт ЄС і ключові елементи правової української держави. *Адміністративне право і процес*. 2014. №8 (2).
10. Кузьмишин В. Перспективи впровадження процедури медіації в адміністративному судочинстві. *Вісн. Вищого адмін. суду України*. 2009. № 3. С. 46–48.
11. Мемель Ф.-Й. Медіація в адміністративному судочинстві України. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2007. № 4.
12. Осятинський С. О. Позасудові способи вирішення публічно-правових спорів: сутність та види. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 4. С.53-59.
13. Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ від 10.10.2004 р. № 1177.
14. Пономаренко Г. О. Адміністративна юстиція в Україні : навч. посіб. / Г. О. Пономаренко, А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник ; за заг. ред. А. Т. Комзюка. К. : Прецедент, 2009. 198 с.
15. Школик А. М. Вирішення адміністративних спорів за допомогою процедур, альтернативних адміністративному судочинству. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції* : зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.366 – 382.

ТЕМА. Адміністративна судочинство та юрисдикція адміністративних справ

У межах вказаної теми досліджуються базові поняття, такі як: «адміністративна юстиція» та «адміністративне судочинство», «адміністративна юрисдикція», «адміністративний суд». Тема «Адміністративна юрисдикція та підсудність адміністративних справ» є базовою, оскільки без неї неможливо встановити дійсний характер спірних правовідносин і процес, за яким такі правовідносини мають бути вирішені юрисдикційним органом.

Необхідно розкрити зміст і визначити завдання, які покладаються на адміністративне судочинство. Головним з них є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Окрема увага повинна приділятися принципам адміністративного судочинства. У першу чергу максимально повного вивчення потребує принцип верховенства права як базовий по відношенню до всієї юрисдикційної діяльності компетентних органів. Необхідно розглянути його зміст, значення, інтерпретацію провідними вченими, галузеві особливості, а також підходи

європейських правових шкіл до його визначення.

Під час вивчення питань юрисдикції адміністративних справ студент повинен у першу чергу засвоїти зміст та значення основних термінів, що використовуються у Кодексі адміністративного судочинства України, а саме: адміністративна справа, публічна служба, суб'єкт владних повноважень, адміністративний договір.

У рамках теми має бути вивчено компетенцію адміністративних судів. При цьому обов'язково проаналізувати судову практику та базові рішення судів по окремих адміністративних справах, у яких була висловлена позиція судів щодо спірних питань юрисдикції.

Необхідно досконало вивчити предметну юрисдикцію адміністративних судів. На окрему увагу заслуговує питання розподілу адміністративних справ між адміністративними судами та судами загальної юрисдикції, які діють як адміністративні. Під час вивчення територіальної підсудності варто звернути увагу на поняття індивідуально-правового акта та порівняти його із управлінськими нормативними адміністративними актами. Це дасть можливість студенту чітко зорієнтуватися у питаннях визначення територіальної підсудності. На окрему увагу заслуговує питання інстанційної юрисдикції. Його опанування неможливе без чіткого знання системи адміністративних судів України. В обов'язковому порядку необхідно також дослідити правове регулювання відносин щодо необхідності подання кількох, пов'язаних між собою позовних вимог, а також передачі адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття, завдання та принципи адміністративного судочинства.
2. Становлення адміністративних судів в Україні, їх система та компетенція.
3. Поняття, критерії встановлення та види адміністративної юрисдикції.
4. Характеристика категорій адміністративних спорів, віднесених до адміністративної юрисдикції.
5. Поняття та види юрисдикції адміністративних справ:
 - а) предметна юрисдикція;
 - б) інстанційна юрисдикція адміністративних справ;
 - в) територіальна підсудність адміністративних справ та її різновиди.
6. Правила визначення юрисдикції. Наслідки недодержання правил юрисдикції.

Контрольні питання:

1. Співвідношення понять «адміністративний процес», «адміністративне право», «адміністративні процедури», «адміністративна юрисдикція», «адміністративне судочинство».
2. Які моделі адміністративної юстиції існують в світі? Яка модель адміністративної юстиції в Україні?
3. У чому завдання адміністративного судочинства?
4. В чому різниця між принципом верховенства права і принципом законності? Які особливості їх застосування в адміністративному судочинстві?
5. Яким чином розкриває зміст принципу верховенства права Конституційний суд України та Європейський суд з прав людини?
6. Чим обумовлена наявність в адміністративному судочинстві принципу офіційності? У чому полягає його зміст?
7. В чому особливості принципу диспозитивності на відміну від його змісту в цивільному процесі?
8. Чим відрізняється завдання адміністративного судочинства від завдань інших видів судочинства?
9. Охарактеризуйте публічно-правовий спір, як предмет адміністративного судочинства.

10. Дайте характеристику критеріям оцінювання судами рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

11. В чому відмінність адміністративного судового процесу від цивільного, кримінального, господарського і конституційного-юрисдикційного процесів?

12. Які існують проблеми розмежування підсудності справ?

13. Які існують підстави передачі адміністративних справ від одного адміністративного суду до іншого?

14. Які категорії справ підсудні Верховному суду як суду першої інстанції? Чим це зумовлено?

Термінологічне завдання: адміністративне судочинство, адміністративний суд, адміністративна справа, публічно-правовий спір, публічна служба, нормативно-правовий акт, індивідуальний акт, юрисдикція, підсудність, предметна юрисдикція, інстанційна юрисдикція, територіальна підсудність.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Обґрунтуйте власну точку зору запропонованим твердженням:

1-й варіант:

а) адміністративне судочинство є частиною адміністративного процесу;

б) адміністративне судочинство є окремою галуззю процесуального права

поряд з кримінальним, цивільним та господарським.

2-й варіант:

а) найбільш ефективним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень є вирішення адміністративно-правових спорів спеціально створюваними для цього адміністративними судами;

б) найбільш ефективним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень є позасудова (адміністративна) процедура оскарження.

3-й варіант:

а) функції місцевих адміністративних судів повинні виконувати лише спеціально створені суди адміністративної юрисдикції – окружні адміністративні суди;

б) функції місцевих адміністративних судів повинні і надалі виконувати щодо окремих справ суди загальної юрисдикції.

Практичні завдання:

1. Н. звернулася до районного суду міста із позовом до міської ради про зобов'язання видати державний акт на право власності на земельну ділянку. У судовому засіданні позивачка пояснила, що відповідачем їй безпідставно відмовлено у задоволенні заяви про надання земельної ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку.

Районний суд, розглянувши справу за правилами цивільного судочинства, позов задовольнив. Ухвалою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, а провадження у справі закрито з підстави, що справу належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Дайте правову оцінку позиції суду I та апеляційної інстанції.

2. Наказом начальника Головного територіального управління юстиції у місті Києві гр. Н. було звільнено з посади секретаря керівника відділу з питань планово-фінансової діяльності за прогул без поважних причин. Н. звернулася до Окружного адміністративного суду міста Києва з адміністративним позовом про визнання наказу про звільнення неправомірним та поновлення на займаній посаді.

Ухвалою судді Окружного адміністративного суду міста Києва у відкритті провадження в адміністративній справі було відмовлено у зв'язку із тим, що таку позовну заяву не належить розглядати у порядку адміністративного судочинства.

Чи поширюється юрисдикція адміністративних судів на спірні правовідносини сторін? Відповідь обґрунтуйте із посиланням на відповідні норми матеріального та процесуального права.

3. Державний нотаріус відмовив гр. К. у наданні свідоцтва про прийняття спадщини.
У порядку якого судочинства слід оскаржити відмову?

4. Комунальне підприємство звернулося до суду з позовом до Антимонопольного комітету України про визнання недійсним рішення про накладення штрафу у зв'язку із зловживанням ним монополийним становищем.

Чи належать ця справа до юрисдикції адміністративного суду? Дайте правову оцінку ситуації, що склалася.

5. До Харківського окружного адміністративного суду надійшла позовна заява від С. про скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення. Встановивши, що позивач постійно проживає у м. Києві, суддя ухвалив рішення про повернення позовної заяви у зв'язку з тим, що справа не підсудна даному суду.

Які правила предметної та територіальної підсудності підлягають застосуванню у даній ситуації? Чи є законним рішення суду?

6. ПАТ звернулося з позовом до Фонду Державного Майна України про скасування наказу у частині виключення з переліку об'єктів державної власності групи А, що підлягають приватизації шляхом викупу, двоповерхової адмінбудівлі, що орендується ПАТ.

Окружний адміністративний суд міста Києва відмовив у відкритті провадження у справі, обґрунтовуючи тим, що справа не належить до юрисдикції адміністративних судів, так як ФДМУ у даному випадку виступає як власник державного майна та здійснює продаж об'єктів малої приватизації, які знаходяться у загальнодержавній власності, у порядку, встановленому законом, а відповідно не реалізовує функції державного управління.

Чи підлягає справа розгляду в порядку адміністративного судочинства? Відповідь обґрунтуйте

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Історико-правовий аналіз становлення адміністративної юстиції в Україні.
- Завдання адміністративної юстиції як інституту судового захисту прав особи у відносинах з публічною адміністрацією. Відмінності від завдань інших видів судочинства.
- Документи ОБСЄ і рекомендації Ради Європи у галузі адміністративної юстиції.
- Теоретико-прикладні аспекти розвитку адміністративного судового процесу.
- Предмет адміністративної юрисдикції: основні критерії для ідентифікації адміністративної справи.
 - Адміністративна і цивільна (господарська) юрисдикції: труднощі розмежування.
 - Вплив Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів на подолання проблем розмежування судових юрисдикцій.
 - Право на суд належної компетенції: його складові.
 - Принципи змагальності, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі: співвідношення та взаємозв'язок в адміністративному судочинстві.

Нормативні акти та література:

1. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р.
2. Про практику застосування адміністративними судами законодавства у справах із приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 грудня 2010 р.
3. Про практику застосування адміністративними судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду адміністративних справ : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 6 березня 2008 р.
4. Про практику застосування адміністративними судами положень Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI “Про доступ до публічної інформації” : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 30 вересня 2013 р.
5. Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, примусового повернення і примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов’язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 25 червня 2009 р.
6. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2010 р. у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів “а”, “б”, “в”, “г” статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України // *Офіц. вісн. України.* – 2010. – № 27. – Ст. 1069.
7. Андрійко О. Адміністративні суди: питання визначення юрисдикції. *Роль і вплив практики адміністративного судочинства на розвиток публічного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю утворення Вищого адміністративного суду України (м. Київ, 29-30 листопада 2012 р.): зб. матеріалів / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Істина, 2012. С.100 – 109.
8. Битяк Ю. Адміністративне судочинство як форма забезпечення верховенства права і законності. *Право України.* 2011. № 4. С. 4–11.
9. Білуга С. В. Проблеми предметної підсудності в адміністративному судочинстві. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права*: зб. наук. статей / за заг. ред. І. Х. Темкіжева. Київ: Юрінком Інтер, 2012. С. 80–88.
10. Блажівська Н. Є. Щодо проблемних аспектів підвідомчості справ про оскарження рішень суб’єктів владних повноважень у контексті статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (право на справедливий суд). *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції*: зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.298 – 305.
11. Богдан Б. В. Адміністративне судочинство як складова судової та адміністративно-правової реформ. *Правове регулювання економіки.* 2014. № 14. С. 172-182.
12. Бутенко В. І. Публічно-правовий спір: розмежування юрисдикцій судів. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права в Україні*: зб. наук. статей / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.74 – 79.
13. Коверзнев В. О. Дихотомія права як критерій визначення сфери діяльності адміністративного суду / В. О.Коверзнев // *Юридична Україна.* – 2013. – № 7. – С. 24-28.
14. Коверзнев В. О. Засади розмежування юрисдикції загальних і адміністративних судів України при вирішенні окремих категорій справ / В.О.Коверзнев // *Вісник Вищого адміністративного суду України.* – 2013. – № 3. – С. 62-68.
15. Коверзнев В. О. Розмежування юрисдикції адміністративних та господарських судів: проблеми теорії і практики. *Форум права.* 2013. № 2. С. 223-229.
16. Колпаков В. К. Юрисдикція адміністративних судів. Кн. 1: Поняття адміністративної юрисдикції. Поняття адміністративного суду. Організація адміністративного

суду. 2011. 350 с.

17. Колпаков В. К. Юрисдикція адміністративних судів. Кн. 2: Підсудність адміністративних справ. Зразки судових процесуальних документів. Класифікатор категорій адміністративних справ. Схема системи адміністративних судів. 2011. 251 с.

18. Колпаков В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України*. 2014. № 3. С. 47–55.

19. Писаренко Н. Б. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) : моногр. 2-ге вид., зі змін. та допов. Х. : Право, 2012. 136 с.

20. Писаренко Н. Про складові незалежної адміністративної юстиції. *Право України*. 2016. № 2. С. 31–37.

21. Писаренко Н. Б. Застосовність гарантій права на справедливий суд в адміністративному судочинстві: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісн. Нац. акад. прав. наук України*. 2016. № 3. С. 214–228.

22. Саприкіна І. Проблеми визначення адміністративної юрисдикції. *Роль і вплив практики адміністративного судочинства на розвиток публічного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю утворення Вищого адміністративного суду України (м. Київ, 29-30 листопада 2012 р.): зб. матеріалів / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Істина, 2012. С.110 – 124.

23. Смокович М. І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: моногр. К.: Юрінком Інтер, 2012. 304 с.

24. Константи́й О. В. Судовий захист прав і свобод приватних осіб у публічно-правових спорах: міжнародний і національний рівень адміністративного судочинства. *Адміністративне право і процес*. 2013. №2 (4). С.196-203.

25. Кравчук В. Адміністративне судочинство як правовий механізм забезпечення народовладдя. *Публічне право*. 2015. № 4 (20). С.109-114.

26. Сідей Я. Розмежування адміністративної юрисдикції з іншими видами юрисдикції у сфері судової компетенції. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 6. С. 199-200.

27. Щавінський В. Р. Захист інтересів держави в адміністративному судочинстві як об'єкт адміністративно-правової науки. *Публічне право*. 2015. №1 (17). С.57-72.

28. Яремак З. В. Зміст поняття «юрисдикції» у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини. *Верховенство права та правова держава*: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 21-22 жовтня 2016 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. С. 86 – 89.

ТЕМА. Суб'єкти адміністративного судочинства

Правильне визначення суб'єктів певних правовідносин сприяє глибокому науковому тлумаченню місця окремого суб'єкта в цих правовідносинах для того, щоб комплексом прав та обов'язків врівноважити його статус і запобігти можливим правопорушенням.

Теорія правового статусу учасників процесу глибоко опрацьована представниками цивільного, господарського та кримінального процесу. Оскільки правове регулювання статусу учасників адміністративного процесу багато у чому схоже із статусом учасників цивільного та господарського процесів, під час вивчення вказаної теми варто звернутися до наукових напрацювань представників вказаних галузей права.

Слід враховувати, що усіх учасників судового процесу КАС України поділяє на три групи: 1) учасників справи: сторін, третіх осіб; 2) представників; 3) інших учасників судового процесу, які своєю участю або сприяють усебічному, повному, об'єктивному розгляду справи або обслуговують процес.

Найважливішою умовою вступу будь-якої особи, яка бере участь у справі, в адміністративно-процесуальні правовідносини є наявність у неї адміністративної процесуальної

правосуб'єктності, яка охоплює собою адміністративну процесуальну правоздатність та адміністративну процесуальну дієздатність. Поняття та зміст адміністративно-процесуальної правосуб'єктності закріплені законодавцем у ст. 43 КАС України.

Необхідно детально дослідити статус позивача та відповідача в адміністративному процесі, тому що вони є базовими компонентами вчення про суб'єктів адміністративного процесу. Суттєвої уваги заслуговує дослідження прав та обов'язків вказаних суб'єктів, а також питання визначення їх адміністративної процесуальної правоздатності та дієздатності.

Варто звернути увагу і на те, що адміністративний процес не завжди ототожнює юридичну особу із стороною по справі. Поширеними є випадки визначення як відповідача посадової особи органу влади, а не самого органу. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває питання визначення правового статусу представника в адміністративному процесі. Особливої уваги заслуговує питання визначення змісту поняття «третья особа» та дослідження її правового статусу. Необхідно здійснити порівняння прав та обов'язків сторін адміністративного процесу із правовим статусом третьої особи, дослідити правовий статус інших учасників процесу – свідків, спеціалістів, експертів, перекладачів. До останньої групи належать: секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, спеціаліст, перекладач.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5 – 6 (4 год.)

Питання для обговорення:

1. Суд як основний суб'єкт адміністративно-процесуальних правовідносин. Склад суду. Відвід судді.
2. Поняття, ознаки та процесуальний статус сторін.
3. Поняття неналежної сторони в адміністративному процесі; порядок і умови її заміни.
4. Поняття, види та процесуальний статус третіх осіб в адміністративному процесі.
5. Процесуальне правонаступництво: підстави та умови вступу у розгляд справи правонаступника.
6. Види процесуального представництва:
 - а) підстави участі законного представника в адміністративному процесі, повноваження законного представника;
 - б) процесуальний статус договірної сторони в адміністративному судочинстві.
7. Особливості участі у справі органів та осіб, яким за законом надано право захищати права та інтереси інших осіб.
8. Процесуальний статус інших учасників адміністративного процесу.

Контрольні питання:

1. Визначте, в яких випадках відбувається колегіальний розгляд адміністративної справи.
2. Які суб'єкти адміністративного процесу можуть підлягати відводу (самовідводу)?
3. Дайте порівняльну характеристику диспозитивних прав позивача та відповідача в адміністративному судочинстві.
4. Визначте, яким чином принцип офіційності впливає на змагальні права сторін адміністративного судочинства.
5. Обґрунтуйте доцільність заміни неналежного позивача в адміністративному процесі.
6. Які наслідки для судового розгляду справи може мати заміна неналежного позивача? Неналежного відповідача?
7. Права та обов'язки свідка в адміністративного процесі.
8. Відмінність процесуального статусу експерта та спеціаліста.

Термінологічне завдання: адміністративний суд, суд, суб'єкт владних повноважень, позивач, відповідач, суб'єкти адміністративного судочинства учасники судового процесу, учасники справи, неналежна сторона, процесуальне правонаступництво, процесуальне

представництво, законне представництво, договірне представництво.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Виберіть, яке із запропонованих тверджень, на Вашу думку, є правильним та обґрунтуйте власну точку зору:

а) в адміністративних справах на суб'єкта владних повноважень повинен покладатися обов'язок доказування правомірності їхніх рішень, дій чи бездіяльності;

б) обов'язок доказування неправомірності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень в адміністративних справах повинен покладатися на позивача.

2. Схематично визначте порівняльну характеристику запропонованих понять:

- «процесуальний статус сторін» та «процесуальний статус третіх осіб»;
- «процесуальний статус третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги» «процесуальний статус третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги»;

- «законне представництво» та «договірне представництво»;

- «порядок заміни неналежного позивача» та «порядок заміни неналежного відповідача».

Практичні завдання:

1. Окружним адміністративним судом до розгляду у відкритому судовому засіданні було призначено адміністративну справу за позовом Міжнародної громадської організації «Міжнародна ліга захисту прав громадян України» до інспектора Управління контролю за благоустроєм Департаменту міського благоустрою та збереження природного середовища Київської міської державної адміністрації про визнання протиправним та скасування припису щодо встановлення порушення правил благоустрою.

У судовому засіданні представником позивача було заявлено клопотання про відвід головуєчого у справі судді Липки А.С. з підстав його явної прямої зацікавленості в результатах розгляду адміністративної справи. Ухвалою суду в задоволенні клопотання представника позивача було відмовлено.

Представник позивача не погодився із таким рішенням і заявив про те, що оскаржуватиме ухвалу в апеляційному порядку.

Чи правильно вчинив представник позивача?

Визначте порядок вирішення питання про відвід судді в адміністративному судочинстві.

2. Голова районної державної адміністрації звільнив свого заступника С. з посади. С. оскаржив наказ про звільнення шляхом подання адміністративного позову.

Визначте належного відповідача у цій справі.

3. Гр. О. звернувся до районного суду з адміністративним позовом до Управління Пенсійного фонду України, у якому просив зобов'язати Управління Пенсійного фонду України здійснити підвищення призначеної йому пенсії відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України від 23.04.2012 року № 355 «Про збільшення розмірів пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»».

Про подання адміністративного позову він повідомив і гр. Ю., з яким вони раніше разом працювали у штабі Цивільної оборони Полтавської області.

Гр. Ю. вважаючи, що теж має право на підвищення раніше призначеної йому пенсії, пред'явив у справі гр. О. як третя особа, що заявляє самостійні вимоги на предмет спору, адміністративний позов з аналогічними позовними вимогами до обох відповідачів.

Визначте умови вступу у справу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору. Чи може гр. Ю. вступити у справу як третя особа, що заявляє самостійні вимоги на предмет спору, за таких обставин? Як судом вирішується питання про вступ до участі у справі

третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги на предмет спору?

4. Прокурор з метою представництва інтересів гр. В. звернувся до Шевченківського районного суду міста Києва з адміністративним позовом до Львівської митниці ДФС, Державної фіскальної служби України про скасування постанов про притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил гр. В. та зобов'язання вчинити певні дії.

В обґрунтуванні підстав для здійснення представництва інтересів особи в адміністративному суді він послався на той факт, що протягом останніх трьох років гр. В. є непрацездатним, у зв'язку із чим не спроможний самостійно захистити свої порушені права та реалізувати процесуальні повноваження.

Визначте коло підстав для здійснення представництва прокурором у суді інтересів громадянина. Чи повинен суд відкрити провадження у справі за адміністративним позовом прокурора, поданим з метою представництва інтересів гр. В.?

5. Гр. Г. звернувся із позовом до інспекції державного архітектурно-будівельного контролю про визнання протиправною її бездіяльності, яка, на думку позивача, полягала у ненаданні йому дозволу на виконання будівельних робіт по реконструкції нежилого приміщення, вбудованого в житловий будинок під стоянку для легкового автомобіля із влаштуванням окремого в'їзду.

Під час судового розгляду справи було виявлено, що рішенням районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, був задоволений позов гр. В. до гр. Г. про усунення перешкод у користуванні житлом та відшкодування моральної шкоди. Підставою для цього, відповідно до цього рішення суду, стало проведення будівельних робіт без відповідного дозволу місцевої інспекції державного архітектурно-будівельного контролю та те, що отвір гаражних воріт виконано з порушенням будівельних норм.

Визначте склад учасників справи. Дайте правовий аналіз даній ситуації.

6. ПАТ звернулося з позовом до адміністративного суду про скасування наказу у частині виключення з переліку об'єктів державної власності групи А, що підлягають приватизації шляхом викупу, двоповерхової адмінбудівлі, що орендується ПАТ.

На обґрунтування позову зазначило, що право приватизації шляхом викупу орендованого майна гарантоване йому як належному та добросовісному орендарю п. 51 Державної програми приватизації на 2000-2002 р.р., затвердженої Законом України від 18.05.2000 р. «Про Державну програму приватизації», оскільки відповідно до вимог вказаної норми орендар за згодою орендодавця здійснив за рахунок власних коштів поліпшення орендованого майна, яке неможливо відокремити від відповідного об'єкта без завдання йому шкоди, вартістю не менше як 25 відсотків залишкової вартості майна.

Крім цього, орган, уповноважений управляти державним майном, - Міністерство транспорту та зв'язку України - погодило приватизацію об'єкту шляхом викупу орендарем.

Проте наказом вказані об'єкти були виключені з переліку об'єктів державної власності, що підлягають приватизації шляхом викупу.

Визначте склад учасників справи. Дайте правовий аналіз даній ситуації.

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Законне представництво в адміністративному судочинстві
- Процесуальні засоби захисту відповідача від адміністративного позову
- Гарантії реалізації прав учасників адміністративного судочинства
- Диспозитивні права сторін адміністративного процесу
- Місце адміністративного суду в системі суб'єктів адміністративного судочинства

Література:

1. Бачун О. В. Правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства: моногр. / О.В. Бачун; за наук. ред. А.О. Селіванова. К.: Логос, 2009. 117 с.
2. Бевзенко В. М. Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми: моногр. К.: Прецедент, 2010. 475 с.
3. Заяць В. С. Сутність процесуального представництва у судовому адміністративному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 5(173). С. 81–84.
4. Кобилянський К.М. Право особи на захист в адміністративному суді. *Адвокат*. 2010. № 3. С. 35–38.
5. Логоша В. В. Правова природа представництва прокурором інтересів громадянина та держави в адміністративному суді. *Форум права*. 2011. № 2. С. 525–530.
6. Логоша В. В. Сутність понять «інтереси держави» та «інтереси громадянина» при здійсненні прокуратурою конституційної функції представництва в адміністративному судочинстві. *Європейські перспективи*. 2011. № 3. С. 74–75.
7. Ільчишин Н. Система суб'єктів адміністративного судочинства в Україні. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-sub-ektiv-administrativnogo-sudochinstva-v-ukrayini>
8. Михайлов Олександр Миколайович. Правовий статус інших учасників адміністративного судочинства в Україні: дисертація канд. юрид. Наук. Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." Одеса, 2015. 238 с.
9. Пасічник А. В. Представництво в адміністративному процесі: від усунення протиріч до нових інститутів адміністративного права. *Адміністративне право і процес*. № 3(17). 2016. С. 133-142.
10. Писаренко Н. Б. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) : моногр. / Н. Б. Писаренко, В. А. Сьоміна. 2-ге вид., зі змін. та допов. Х. : Право, 2012. 136 с.
11. Романченко Є. Ю. Суб'єкти процесуальних функцій в адміністративному судочинстві України. *Наше право*. 2013. № 13. С. 67–71.
12. Сало А. Особливості інституту процесуальної співучасті в адміністративному судочинстві України. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osoblivosti-institutu-protsesualnoyi-spivuchasti-v-administrativnomu-sudochinstvi-ukrayini>
13. Ситніков О. Ф. Адміністративне судочинство як форма захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина. *Право і Безпека*. 2013. № 1. С. 86-90.
14. Сідей Я. Я., Селіванов О. А. Залучення громадянином третіх осіб при розгляді адміністративних спорів. *Публічне право*. 2015. № 1. С. 71-78.
15. Смокович М. Суб'єкт владних повноважень як позивач в адміністративному судочинстві. *Вісн. Вищ. адмін. суду України*. 2010. № 2. С. 52–64.
16. Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми : Монографія. К.: Прецедент, 2010.

ТЕМА. Докази та доказування в адміністративному процесі

Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Основними засобами доказування у них будуть, як правило, письмові докази, зокрема, текст рішення і різні додаткові матеріали, які були підставою для його прийняття; пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників з приводу змісту рішення та його обґрунтування. Проект КАСУ окремо групою виділяє електронні засоби доказування.

Адміністративному судочинству притаманні певні особливості змагального судочинства, зумовлене дією принципу офіційного з'ясування обставин у справі. В адміністративних справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень встановлена презумпція його вини (ч. 2 ст. 71 КАС). Презумпція вини покладає на суб'єкта владних повноважень обов'язок аргументовано, посилаючись на докази, довести правомірність свого рішення, дії чи бездіяльності та спростувати твердження позивача про порушення його прав, свобод чи інтересів.

Процес доказування відбувається в межах передбаченої процесуальної форми і структурно складається з декількох елементів (етапів), які взаємопов'язані й взаємообумовлені: формування предмета доказування; збирання та подання доказів; дослідження доказів; оцінка доказів.

Під час підготовки до семінарського заняття студентам необхідно з'ясувати суть окремих етапів дослідження доказів, правильно визначити обов'язки учасників адмінсправи щодо доказування, вміти здійснити оцінку доказів із дотриманням процесуально-правових гарантій правильної оцінки доказів, визначеної ст. 86 КАС.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття та класифікація доказів:
 - а) письмові, речові й електронні докази;
 - б) висновки експертів;
 - в) показання свідків.
2. Доказова діяльність суду та інших суб'єктів адміністративного судочинства. Особливості доказування в адміністративному судочинстві.
3. Порядок формування та зміст предмету доказування. Характеристика фактів, що не підлягають доказуванню.
4. Порядок дослідження доказів. Судові доручення щодо дослідження доказів.
5. Правила оцінки доказів судом. Належність, допустимість, достовірність та достатність доказів.
6. Забезпечення доказів.

Контрольні питання:

1. Чим обумовлена наявність в адміністративному судочинстві принципу офіційності? У чому полягає його зміст?
2. Які критерії класифікації доказів Ви знаєте?
3. Розмежуйте поняття «докази» та «засоби доказування».
4. Як співвідноситься принцип змагальності із принципом офіційності в адміністративному судочинстві?
5. Визначте правила спеціальної допустимості. Наведіть приклади.
6. Яким чином перевіряється достовірність доказів? Від чого це залежить?
7. Охарактеризуйте підстави залучення експерта з питань права.
8. Процесуальний порядок оформлення судових доручень.

Термінологічне завдання: доказ, предмет доказування, засоби доказування, письмовий доказ, речовий доказ, електронний доказ, презюмовані факти, преюдиційні факти, визнані факти, загальновідомі факти, оцінка доказів.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Дайте порівняльну характеристику письмових, речових і електронних доказів *(оформіть у вигляді таблиці)*.

2. Дайте порівняльну характеристику інституту забезпечення доказів із інститутом забезпечення позову (*оформіть у вигляді таблиці*).
3. Визначте поетапно процесуальний порядок призначення експертизи за ініціативи сторони.

Практичні завдання:

1. Позивач звернувся до суду з адміністративним позовом, в якому просить скасувати постанову патрульної поліції про адміністративне правопорушення, якою накладено адміністративне стягнення за ч.1 ст.122 КУпАП та справу закрити. Як вбачається із оскаржуваної постанови про адміністративне правопорушення, ОСОБА_1, керуючи автомобілем, здійснив зупинку в зоні дії знаку «Стоянка заборонена», чим порушив вимоги Правил дорожнього руху України.

Визначте, що становитиме предмет доказування у даній справі? Які засоби доказування є належними та допустимими у цій справі?

2. Постановою про накладення адміністративного стягнення по справі про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксованого не в автоматичному режимі, встановлено, що ОСОБА_1, керуючи транспортним засобом здійснив стоянку безпосередньо в місці виїзду із прилеглої території, суттєво перешкоджаючи у русі іншим транспортним засобам, чим порушив Правила дорожнього руху України. Вказаною постановою позивач притягнутий до адміністративної відповідальності за ч. 3 ст. 122 КУпАП та на нього накладено стягнення у вигляді штрафу в розмірі 510 грн.

ОСОБА_1, вважаючи постанову, винесену лейтенантом поліції, неправомірною, звернувся до суду з метою захисту свого порушеного права.

Дайте правову оцінку спірним правовідносинам, що виникли між сторонами у справі. Визначте, які докази можуть довести правомірність винесення постанови.

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Роль адміністративного суду у збиранні доказів.
- Електронний документ як джерело доказів.
- Оцінка доказів судом на підставі внутрішнього переконання.

Література:

1. Гончар Л. Я. Основні інститути адміністративного судочинства. Докази і доказування / Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики: настільна книга судді. за заг. ред. О. М. Пасенюка. Київ : Істина, 2007. С. 185–200.
2. Гордєєв В. Юридичні факти в адміністративному судочинстві: пізнання та доказування. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2012. № 2. С.70 –76.
3. Гордєєв В. В. Пізнання юридичних фактів адміністративним судом. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 628. Правознавство. С. 99–103.
4. Калмикова Я. С. Аксиологія фактів у доказовій діяльності в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 101-105.
5. Калмикова Я. С. Визначення доказів і доказування в адміністративному судочинстві. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 116. С. 94-101.
6. Калмикова Я. С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві : монографія. За заг. ред. О. Б. Червякової. Харків : Фактор, 2014.
7. Калмикова Я. С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві : автореф. дис ... канд. юрид. наук. Харків, 2013. 20 с.

8. Калмикова Я. С. Доказова діяльність на стадіях розгляду справи в порядку адміністративного судочинства. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 27. С. 139–150.
9. Калмикова Я. С. Достовірність доказів в адміністративному судочинстві. *Правотворча та правозастосовча діяльність : теорія, практика, професійний досвід* : зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. Інтернет-конф. : тези наук. доп. (3 берез. 2015 р.). Секція № 2. К., 2015. 174 с.
10. Калмикова Я. С. Речові докази як засоби доказування в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 119-125.
11. Клочкова Н. В. Документ як джерело доказів у адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. 2016. 19 с.
12. Кротюк О. В. Правове закріплення принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі в адміністративному судочинстві України : критичний аналіз. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2012. №1 (6).
13. Кучер Т. Належність та допустимість як критерії оцінки доказів. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. Вип. 91. С. 80.
14. Мельник М. П. Поняття доказів в адміністративному судочинстві України. *Держава і право*. 2010. № 48. С. 269–274.
15. Новікова Т. Істина та її критерії в судовому пізнанні. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2012. № 2 С. 53–69.
16. Чекотовська О. Е. Основні підходи до розуміння категорії «електронний документ». *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 134–137.

ТЕМА. Судові витрати в адміністративному судочинстві

Інститут судових витрат є міжгалузевим процесуальним інститутом, пов'язаний і з фінансовими затратами сторін судового провадження. За загальним правилом, такі витрати покладаються на сторону, яка ініціює судовий процес або ініціює окрему дію в межах судового розгляду справи. Згодом, за результатами розгляду справи, суд в залежності від того, на чю користь ухвалено рішення, зобов'язує відшкодувати понесені витрати сторону, яка програла спір, або ж залишає такі витрати невідшкодованими. Види судових витрат, порядок їх оплати, розподілу, відстрочення, розстрочення, зменшення розміру або звільнення від їх оплати встановлюється Главою 7 Кодексу Адміністративного судочинства України. Судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи.

При підготовці до даного семінарського заняття студентам необхідно вивчити види судових витрат, їх складові елементи, вивчити порядок компенсації витрат стороні, яка їх понесла. Важливим є зрозуміти особливості розподілу судових витрат в адміністративному судочинстві, що пов'язані із участю в адміністративній справі суб'єкта владних повноважень.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 8 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття, види та правове регулювання судових витрат.
2. Судовий збір: сутність, порядок сплати. Суб'єкти та об'єкти сплати судового збору.
3. Поняття та склад витрат, пов'язаних з розглядом справи.
4. Відстрочка, розстрочка та зменшення розміру судових витрат.
5. Процесуальне оформлення та особливості розподілу судових витрат в адміністративній справі.

Контрольні питання:

1. Від чого залежить ставка судового збору?
2. Які законодавчо визначені підстави звільнення від сплати судового збору?
3. Визначте особливості компенсації витрат на професійну правничу допомогу в адміністративному судочинстві.
4. Кому із учасників судового розгляду можуть компенсуватися витрати, пов'язані із прибуттям до суду?
5. Порядок оплати робіт (послуг) перекладача, експерта, спеціаліста.
6. У яких випадках суд може зобов'язати сплатити судові витрати авансом?
7. Які особливості розподілу витрат в адміністративному судочинстві?
8. Від чого залежить рішення про розподіл витрат між сторонами?

Термінологічне завдання: судові витрати, судовий збір, ставка судового збору, ціна позову, витрати, пов'язані з розглядом справи, компенсація судових витрат, розподіл судових витрат.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Дайте порівняльну характеристику інституту розподілу судових витрат за КАС України та ЦПК України.
2. Складіть таблицю порядку компенсації витрат, пов'язаних з розглядом адміністративної справи, за зразком:

Вид витрат	Правове регулювання	Особливості компенсації
------------	---------------------	-------------------------

Практичні завдання:

1. Всеукраїнська громадська організація звернулася до суду з адміністративним позовом, у якому просила визнати протиправними дії ректора ДНЗ ОСОБА_1, що полягають у відмові у задоволенні запиту на інформацію позивача та у ненаданні запитаної інформації на запит на інформацію позивача, а також стягнути з відповідача витрати на правову допомогу та сплачений судовий збір.

Постановою окружного адміністративного суду позов було задоволено частково. Визнано дії ДНЗ, що полягають у відмові в задоволенні запиту на інформацію позивача та у ненаданні запитаної інформації на запит на інформацію позивача протиправними. У задоволенні решти позовних вимог відмовлено. Щодо вимог позивача про відшкодування витрат на правову допомогу у розмірі 2850,00 грн. та витрат на оплату судового збору суд першої інстанції виходив із того, що відповідач не є суб'єктом владних повноважень, а відтак судові витрати розподілу не підлягають.

Проаналізуйте дії суду.

2. ОСОБА_1 звернувся до Луцького міськрайонного суду Волинської області з позовом до Луцької міської ради про визнання протиправною бездіяльність, зобов'язання здійснити перерахунок та виплату грошової компенсації на транспортне обслуговування.

Постановою Луцького міськрайонного суду Волинської області позов задоволено.

Постановою Львівського апеляційного адміністративного суду апеляційну скаргу Луцької міської ради - задоволено, скасовано постанову Луцького міськрайонного суду Волинської області. Прийнято нову постанову, якою в задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

На адресу Львівського апеляційного адміністративного суду надійшла заява Луцької міської ради про повернення судового збору.

Яке рішення повинен прийняти суд? В яких випадках можливе повернення судового збору?

3. Постановою Львівського апеляційного адміністративного суду апеляційну скаргу ОСОБА_1 задоволено частково; постанову Тернопільського окружного адміністративного суду

скасовано та прийнято нову постанову, якою заявлений позов задоволено частково; визнано протиправною бездіяльністю держадміністрації в Тернопільській обл. щодо неналежного розгляду поданих ОСОБА_1 заяви та скарги в порядку Закону України «Про звернення громадян»; зобов'язано держадміністрацію в Тернопільській обл. у визначені Законом України «Про звернення громадян» порядку та строки розглянути подані ОСОБА_1 заяву та скаргу, а також письмово повідомити останнього про результати їхнього розгляду; у задоволенні решти позовних вимог відмовлено.

Після розгляду справи на адресу апеляційного суду надійшла заява ОСОБА_1 про стягнення з відповідача судових витрат, понесені під час апеляційного розгляду справи судові витрати в загальному розмірі 2068 грн. 40 коп., з яких 1875 грн. - витрати на правову допомогу та 193 грн. 40 коп. - витрати, пов'язані з прибуттям до апеляційного суду.

Яке рішення має прийняти суд за результатами розгляду заяви про стягнення з відповідача судових витрат?

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Судові витрати як елемент доступності правосуддя.
- Відшкодування витрат на правничу допомогу в адміністративному процесі.

Нормативні акти та література:

1. Про судовий збір : Закон України від 8 липня 2011 року.
2. Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 року № 590.
3. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 року № 710.
4. Бояринцева М. А. Судовий збір: порядок обчислення та компенсація. *Адміністративне право і процес.* № 3(9). 2014. С. 157-162.
5. Глушенко Л. Г. Судові витрати в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. юрид. наук. Запоріжжя : Класичн. приват. ун-т, 2011. 20 с.
6. Пащенко К. С. Правове регулювання судових витрат в адміністративному судочинстві: досвід Польщі. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2016. № 1. С. 102-107.
7. Пащенко К. С. Новели розподілу судових витрат в адміністративному судочинстві України. *Наше право.* 2015. № 6. С. 40-45.

ТЕМА. Адміністративний позов. Процесуальна форма розгляду адміністративних справ в суді I інстанції

У рамках цієї теми має бути вивчено процедуру розгляду адміністративної справи судом I інстанції. Беручи до уваги стадії судового розгляду, першопочатково необхідно з'ясувати процесуальний порядок звернення до адміністративного суду, основними складовими якого є: дотримання правил про юрисдикцію та підсудність; дієздатність позивача; дотримання належної форми звернення до адміністративного суду; строку звернення до адміністративного суду. Основним акцентом практичної складової – це складення позовної заяви. Студент повинен знати всі вимоги, що висуваються до вказаного документа, порядок його оформлення, процедуру

подання до суду, усунення помилок тощо.

За результатами первинного вивчення позовної заяви суд на стадії відкриття провадження у справі наділений такими повноваженнями: залишення позовної заяви без руху; повернення позовної заяви; відмова у відкритті провадження у справі; відкриття провадження у справі. У зв'язку з цим, студентам необхідно визначити підстави для винесення тієї чи іншої ухвали, а також з'ясувати процесуальні наслідки використання судом того чи іншого повноваження (можливість чи неможливість повторного звернення до адміністративного суду з тим самим позовом).

Наступне, на що слід звернути увагу, - це процесуальний порядок проведення підготовчого провадження. Варто з'ясувати, які дії та які питання вирішує суд, мету та порядок проведення попереднього судового засідання, а також судові рішення за наслідками підготовчого провадження.

Судовий розгляд є обов'язковою та центральною стадією процесу в адміністративній справі, тому що тільки у цій стадії справа вирішується по суті. Розгляд справи провадиться шляхом послідовного вчинення судом і учасниками процесу комплексу процесуальних дій, що складають певні частини, кожна з яких має свої завдання і відповідний зміст. У зв'язку з цим, студентам варто звернути увагу на саму процедуру розгляду справи, на процесуальні повноваження суду та учасників адміністративного процесу залежно від етапу судового розгляду (підготовчий, дослідження доказів, судові дебати, прийняття рішення).

Одним з головних питань теми є вивчення порядку прийняття судового рішення, яке є найважливішим актом правосуддя, ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права і згідно з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства є обов'язковим до виконання на всій території України. Студент повинен знати види рішень, порядок їх ухвалення, форму рішень та зміст тощо.

Також варто дослідити питання можливості судового розгляду без участі сторін та інших осіб, які беруть участь у розгляді справи та призначення судових засідань. Це, зокрема, письмове та скорочене провадження в адміністративній справі. Необхідно дослідити умови проведення судового розгляду в таких формах та дати порівняльний аналіз цих двох інститутів.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 9 – 10 (4 год.)

Питання для обговорення:

1-е заняття:

1. Право на звернення до адміністративного суду. Поняття, форма та зміст адміністративного позову.
2. Відкриття провадження в адміністративній справі. Повноваження суду на етапі відкриття провадження у справі.
3. Мета та зміст стадії підготовчого провадження. Попереднє судове засідання: мета та порядок проведення.
4. Порядок врегулювання спору за участю судді на етапі підготовчого провадження.
5. Судові рішення за наслідками підготовчого провадження.

2-е заняття:

6. Поняття, завдання та форми судового розгляду в адміністративній справі.
7. Етапи судового розгляду у адміністративних справах за правилами загального позовного провадження: підготовча частина; розгляд справи по суті; судові дебати; ухвалення та оголошення рішення суду першої інстанції.
8. Поняття, види судових рішень та їх форма.
9. Вимоги, яким мають відповідати судові рішення та порядок усунення недоліків у судових рішеннях судом, який його ухвалив.
10. Набрання рішенням та ухвалою адміністративного суду законної сили.

11. Особливості розгляду справ за правилами спрощеного позовного провадження.

Контрольні питання:

1. У якій формі до адміністративного суду подається адміністративний позов?
2. Назвіть складові права на судовий захист. В чому відмінність права на звернення до суду та права на пред'явлення позову?
3. За наявності яких юридичних фактів відбувається порушення адміністративної справи?
4. Які процесуальні наслідки прийняття судом ухвали про повернення позовної заяви? Відмови у відкритті? Залишення заяви без розгляду?
5. Які питання вирішує суд в ухвалі про відкриття провадження у справі?
6. Які існують засоби забезпечення позову?
7. Яка мета підготовки справи до розгляду?
8. Які ознаки характеризують стадію підготовки справи до судового розгляду?
9. Яке рішення може прийняти адміністративний суд за результатами проведення підготовчого провадження?
10. Повноваження суду під час підготовчого етапу судового засідання.
11. Дайте порівняльну характеристику відкладення розгляду справи та зупинення провадження у справі?
12. Визначте, які законодавчо закріплені підстави для оголошення перерви.
13. Охарактеризуйте ускладнення, що тягнуть за собою неможливість прийняття рішення по суті.
14. Які особливості окремої ухвали суду? Порядок виконання такої ухвали.
15. Питання, які вирішує суд під час прийняття рішень.
16. Питання, які вирішує суд під час прийняття ухвал.
17. Визначте зміст резолютивної частини рішення суду.
18. Який порядок набрання законної сили рішення? Ухвали суду?
19. Порядок роз'яснення рішення.
20. Проаналізуйте особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ.

Термінологічне завдання: позов, позовна заява, процесуальна форма, підготовче провадження, загальне позовне провадження, спрощене позовне провадження, повноваження суду, судові дебати, судова промова, репліка, спосіб судового захисту, судове рішення, рішення суду, ухвала, додаткове рішення, законна сила судового рішення.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Виберіть, яке із запропонованих тверджень, на Вашу думку, є правильним та обґрунтуйте власну точку зору:

- а) у КАС України процесуальна форма розгляду адміністративних справ як скорочене провадження є доцільною та виправданою;
- б) у КАС України недоцільно закріплювати таку спеціальну процесуальну форму розгляду адміністративних справ, як скорочене провадження.

2. Скласти проекти процесуальних документів:

- ухвали про закриття провадження у справі на підставі п. 1 ст. 238 КАС;
- ухвали про залишення позову без розгляду на підставі п. 9 ч. 1 ст. 240 КАС;
- окремої ухвали суду.

Практичні завдання:

1. Центр зайнятості звернувся до суду з позовом до К. про стягнення незаконно отриманої допомоги по безробіттю. Позивач стверджував, що за рахунок коштів Фонду

загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття відповідачу виплачено одноразову допомогу вже після того, як останній був працевлаштований, а отже, не мав права на її отримання.

До юрисдикції якого суду відноситься вирішення даної справи? Якою має бути форма звернення до суду? Обґрунтуйте свою позицію, посилаючись на нормативні положення.

2. Колишній головний спеціаліст виконавчого комітету міської ради О. звернулася до окружного адміністративного суду з позовною заявою про стягнення з виконкому заробітної плати у розмірі 2 140 гривень за останні три місяці перед її звільненням, протягом яких вона зарплату не отримувала. Суд відмовив у відкритті провадження у зв'язку з тим, що таку заяву не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства, оскільки О. вже не перебуває на публічній службі, а заявлені нею вимоги є вимогами, що випливають з трудових правовідносин.

Зробіть юридичний аналіз ситуації та підготуйте правову позицію.

3. Підприємець П. звернувся з адміністративним позовом до заступника голови Державної податкової адміністрації України про визнання незаконними його дій, покладення на нього обов'язку спростувати недостовірну інформацію та відшкодувати моральну шкоду.

За словами П., відповідач під час прес-конференції заявив, що «суб'єкт підприємницької діяльності П. Ясен не сплатив до державного бюджету 8 млн. грн. податків, ухиляється від їх сплати, чим вчинив злочин, що карається згідно з Кримінальним кодексом». Під час розгляду справи адміністративний суд відмовив у задоволенні клопотання позивача про ведення фіксації судового процесу технічними засобами, заборонив йому самому здійснювати аудіозапис ходу судового засідання на диктофон. Суд першому надав слово для пояснень представникові відповідача, який наполіг на тому, що справу не можна розглядати за правилами адміністративного судочинства, оскільки виник суто цивільний спір. Погодившись з позицією відповідача, суд, не виходячи до нарадчої кімнати, постановив усну ухвалу про залишення заяви без розгляду, пообіцявши направити її текст сторонам поштою через один-два дні.

Які процесуальні порушення допустив адміністративний суд?

4. До окружного адміністративного суду звернулося Управління Пенсійного фонду України із позовом до фізичної особи – підприємця. Позивач просив суд стягнути з відповідача заборгованість зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за 2013 рік у сумі 4572 грн 42 коп. У ході попереднього судового засідання позивач заявив клопотання про забезпечення позову шляхом накладання арешту на рахунки та майно відповідача.

Чи належний спосіб забезпечення позову обрано позивачем? Чи може у даному разі суд ухвалити рішення про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову?

5. Гр. В. звернувся до Окружного адміністративного суду міста Києва з адміністративним позовом до Державної пенітенціарної служби України про визнання протиправним та скасування наказу № 109, поновлення на посаді начальника багатопрофільної лікарні - лікаря при виправній колонії управління Державної пенітенціарної служби України в місті Києві та Київській області; стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу в розмірі 14 398,8 грн.

У судовому засіданні представник позивача заявив клопотання про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову шляхом зобов'язання відповідача видати наказ про поновлення Данилишина Р.В. на раніше займаній посаді та допустити його до виконання посадових обов'язків. Клопотання обґрунтував тим, що поновлення прав позивача стане неможливим без вжиття таких заходів, а також очевидною є протиправність наказу про звільнення його із займаної посади.

Ухвалою суду про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову було у повному обсязі задоволено клопотання представника позивача.

Надайте правову оцінку обґрунтованості ухвали суду про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову. Яка мета вжиття заходів забезпечення адміністративного позову в адміністративному судочинстві?

6. М. звернувся з адміністративним позовом до митниці, в якому просив скасувати постанову в справі про порушення митних правил. Здійснюючі підготовку справи до розгляду, суддя дійшов висновку, що для всебічного та об'єктивного її вирішення необхідно з'ясувати такі обставини: хто прийняв рішення про визначення митної вартості товару; на підставі яких відомостей її визначено; який метод визначення митної вартості застосовано; чим обґрунтовано застосування саме такого методу. Позивач не надав суду документів, на підставі яких можна було б з'ясувати ці обставини.

Як має діяти суддя? Які процесуальні рішення він має ухвалити? Відповіді обґрунтуйте.

7. Пенсіонер Т. звернувся до районного суду з позовом про зобов'язання виконавчого комітету сільської ради розглянути його заяву про виділення йому одноразової грошової допомоги для закупівлі дров на зиму і дати на неї відповідь. Виконком сільради просив у задоволенні позову відмовити і зазначив, що така заява Т. до нього не надходила. Суд запропонував виконавчому комітету подати журнал реєстрації звернень громадян, але той пропозицію суду проігнорував. Суд розглянув справу на підставі наявних матеріалів і відмовив у задоволенні позову, оскільки позивач не довів факту подання заяви до сільради.

Зробіть юридичний аналіз ситуації та підготуйте правову позицію.

8. Гр. Г. звернувся до адміністративного суду із позовом про визнання незаконною бездіяльність Управління архітектури Сумської міської ради. На перше засідання відповідач не з'явився. На друге засідання відповідач також не з'явився. Коли відповідач не з'явився на третє засідання, суддя закрити провадження у справі. Належним чином відповідач був повідомлений лише першого разу.

Чи правильно вчинив суддя?

9. В. звернулася до суду з позовною заявою, в якій просила зобов'язати архітектурно-будівельну інспекцію розглянути її скаргу на дії працівника інспекції.

Суд розглянув справу в порядку скороченого провадження й задовольнив вимоги позивачки.

Відповідач, отримавши копію постанови, звернув увагу на те, що в даному судовому рішенні відсутня описова частина, в якій окреслюються позовні вимоги, висвітлюється позиція відповідача, а також йдеться про досліджені судом докази.

Чи є підстави для оскарження рішення в апеляційному порядку? Відповідь обґрунтуйте.

10. Суд прийняв постанову, якою задовольнив позовні вимоги позивача, однак у постанові помилково вказав найменування відповідача. Позивач помітив помилку через 10 днів.

Що слід зробити позивачу?

11. Особа_1 звернулася до суду з позовом до Держреєстратора та ДРС, у якому просило: визнати протиправним та скасувати рішення Держреєстратора про відмову у державній реєстрації права власності та зобов'язати ДРС вчинити дії щодо реєстрації права власності.

На обґрунтування позову посилалася на те, що Держреєстратор неправомірно відмовив у державній реєстрації речових прав на нерухоме майно, оскільки Особа_1 подала всі необхідні документи на підтвердження виникнення прав на це майно.

Дайте правову оцінку ситуації, що виникла. Яке рішення, на Вашу думку, повинен

прийняти суд та який спосіб захисту порушеного права обрати?

12. ОСОБА_1 звернувся до суду із позовом до Пенсійного фонду України, оскаржуючи відмову Управління Пенсійного фонду України donарахувати та виплатити ОСОБА_1 щомісячне підвищення до пенсії як дитині війни за період з 16.06.2010 року по 16.12.2010 року.

В судове засідання позивач не з'явився, надав суду заяву, в якій підтримав позовні вимоги, просив їх задовольнити та розглянути справу без його участі.

Представник Управління Пенсійного фонду України в м. Первомайську Миколаївської області в судове засідання не з'явився, надав суду заяву, в якій просить розглянути справу в його відсутність, а також заперечення, згідно яких відповідач позов не визнає.

Визначте процесуальний порядок розгляду даної адміністративної справи. У випадку задоволення позову, який спосіб захисту порушеного права, на Вашу думку, повинен обрати суд?

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Порядок забезпечення адміністративного позову.
- Роль головуючого під час судового розгляду адміністративної справи.
- Ознаки та сутність адміністративного позову.
- Зміст судового рішення в адміністративному судочинстві.
- Межі повноважень адміністративного суду у справах про оскарження рішень органів виконавчої влади.
- Виправлення недоліків судового рішення.

Нормативні акти і література:

1. Про практику застосування адміністративними судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду адміністративних справ : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 6 березня 2008 р.

2. Про судове рішення в адміністративній справі : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р.

3. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р.

4. Рекомендація № R (89) 8 Комітету Міністрів державам-членам стосовно тимчасового судового захисту в адміністративних справах.

5. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів державам-членам стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами влади і приватними особами.

6. Беляневич О. До питання про адміністративний позов. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 138-147.

7. Горбалінський В. В. Судова помилка в адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 205 с.

8. Завальнюк І.В. Спрошене провадження в адміністративному судочинстві України : дис. ... канд. юрид наук. Одеса, 2017. 274 с.

9. Завальнюк І. Скорочене провадження – дієвий засіб оптимізації системи адміністративного судочинства. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 2.

10. Колпаков В., Гордєєв В. Позов в адміністративному судочинстві: поняття, сутність та ознаки. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. № 2.

11. Смокович М.І. Теоретико-практичні проблеми застосування строку звернення до адміністративного суду. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 2. С. 32–44.

12. Смокович М.І. Строк звернення до суду в адміністративному судочинстві. *Часопис Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Право»*. 2011. № 2(4). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11smivas.pdf>

13. Смокович М.І. Скорочене провадження в адміністративній справі: проблеми та перспективи. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 3. С.13-23.

14. Писаренко Н. Б. Межі судового контролю щодо дискреційних адміністративних актів: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1 (88). С. 109-119.

15. Чемодурова Н. О. Адміністративно-правові засади реалізації принципу незалежності суддів в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.

16. Черникова А. О. Диференціація процесуальної форми адміністративного судочинства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.

ТЕМА. Особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ

КАС України, крім загального порядку розгляду адміністративних справ, передбачено і особливості розгляду окремих категорій справ. Зокрема, законодавцем визначено, що норми глави 11 КАС України мають пріоритет над загальними нормами цього Кодексу, які регулюють відповідні питання, оскільки є спеціальними, проте вони не врегульовують процедуру вирішення відповідних категорій спорів у повному обсязі. Тому доцільно визначити особливості судового розгляду окремих категорій адміністративних спорів, передбачених главою 11 КАС. Особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ обумовлюється специфікою публічно-правових спорів, суб'єктного складу сторін публічно-правових відносин, із котрих такі спори випливають, а також предмета оскарження. Виходячи із цього, серед сукупності таких адміністративних справ можна виокремити окремі категорії справ, які мають *специфіку судового розгляду*:

- 1 – категорія складних справ;
- 2 – категорія термінових адміністративних справ;
- 3 – категорія типових адміністративних справ;
- 4 – категорія зразкових справ.

За *предметом публічно-правового спору* такі адміністративні справи доцільно класифікувати на:

- (а) справи, пов'язані з виборчим процесом чи референдумом;
- (б) справи щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та ін. суб'єктів владних повноважень;
- (в) справи щодо оскарження рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень;
- (г) податкові спори;
- (д) соціальні спори тощо.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 11 - 12 (4 год.)

Питання для обговорення:

1-е заняття:

1. Особливості розгляду справ незначної складності.
2. Розгляд окремих категорій складних справ:
 - а) особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів;
 - б) особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.

3. Розгляд термінових адміністративних справ: особливості повідомлення учасників про розгляд справи; обчислення процесуальних строків; проголошення та вручення судових рішень; апеляційного та касаційного оскарження.

4. Особливості розгляду типових справ.

5. Особливості провадження у зразковій справі.

2-е заняття:

Кожен студент відповідної навчальної групи готує одне питання до семінару відповідно до порядкового номера цього студента за списком в навчальних журналах академгрупи: 1-ий в списку журналу академгрупи готує 1 питання, 2-ий – 2; 18-ий – 1 питання.

1. Розгляд спорів щодо оскарження нормативно-правових актів.
2. Особливості вирішення окремих категорій соціальних спорів.
3. Особливості розгляду податкових спорів.
4. Спори у галузі земельних правовідносин.
5. Спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби.
6. Особливості розгляду спорів за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень.
7. Справи щодо оскарження рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень.
8. Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби.
9. Розгляд спорів щодо рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про накладення адміністративних стягнень.
10. Розгляд адміністративних справ з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів.
11. Спори щодо надання адміністративних послуг.
12. Спори щодо реалізації права на доступ до публічної інформації.
13. Спори щодо реалізації права на звернення громадян.
14. Особливості провадження у справах, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.
15. Спори щодо реалізації права на мирні зібрання
16. Адміністративні спори з приводу видворення іноземців та осіб без громадянства
17. Адміністративні спори з приводу надання особі статусу біженця

Аналіз питання здійснювати за таким зразком:

Розгляд спорів щодо рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про накладення адміністративних стягнень:

1. Природа справ про адміністративні правопорушення.
2. Компетенція адміністративних судів щодо контролю за адміністративними органами у таких справах. Предмет оскарження.
3. Особливості процедури розгляду таких справ адміністративними судами: строк оскарження, підсудність, докази і доказування, строк розгляду.
4. Основні критерії оцінювання діяльності адміністративного органу.
5. Типові порушення з боку адміністративних органів (матеріально-правові, процедурні).
6. Обрання належного способу судового захисту.

Контрольні питання:

1. Охарактеризуйте рішення суб'єктів владних повноважень як предмет оскарження до адміністративних судів.
2. Окресліть особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-

правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень.

3. Що таке типові справи? Зразкові справи?
4. Які особливості провадження у справах щодо уточнення списку виборців?
5. Охарактеризуйте суб'єкта, що може набувати процесуального статусу позивача в адміністративних справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, які порушують законодавство про вибори та референдум.
6. Розмежуйте адміністративну юрисдикцію з іншими видами судової юрисдикції у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби.
7. Критерії оцінювання рішень дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень.
8. Дайте правову характеристику поняття «примусове відчуження земельної ділянки» відповідно до норм Земельного кодексу України.
9. Визначте компетенцію органів, уповноважених на примусове відчуження земельної ділянки та процедуру відчуження.
10. Який спосіб захисту можна обрати, оскаржуючи рішення про примусове відчуження земельної ділянки.
11. Правова природа адміністративного договору та його відмінність від цивільного.
12. Наведіть приклади судової практики компетенційних спорів.

Термінологічне завдання: малозначна справа, складні справи, термінові адміністративні справи, зразкова справа, типова справа, зразкове рішення, нормативно-правовий акт, індивідуальний акт, адміністративний договір.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Виберіть, яке із запропонованих тверджень, на Вашу думку, є правильним та обґрунтуйте власну точку зору:

1-й варіант:

а) оскарження законності (крім конституційності) постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України повинно входити до юрисдикції адміністративного судочинства;

б) оскарження законності (крім конституційності) постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України повинно входити до окремої судової юрисдикції.

2-й варіант:

а) справи про оскарження рішень, дій або бездіяльності державного виконавця або іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення повинен розглядати суд відповідної юрисдикції, яким видано виконавчий лист;

б) справи про оскарження рішень, дій або бездіяльності державного виконавця або іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення повинен розглядати виключно суд адміністративної юрисдикції.

2. Дайте порівняльну характеристику провадження у справах за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень та за адміністративним позовом фізичної (юридичної) особи.

3. Скласти проекти процесуальних документів:

- рішення у зразковій справі;
- рішення, прийнятого в порядку спрощеного позовного провадження.

Практичні завдання:

1. До окружного адміністративного суду м. Києва звернувся М. із позовом до Кабінету Міністрів України, в якому просив визнати протиправними деякі положення Порядку відвідування Будинку Уряду посадовими і службовими особами, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства.

Хто має право оскаржити нормативно-правовий акт?

Охарактеризуйте процесуальний порядок вирішення відповідних справ.

Чим він відрізняється від загального порядку розгляду справ адміністративної юрисдикції?

2. Приватне підприємство звернулося до окружного адміністративного суду з позовом до економічного технікуму, в якому просило визнати неправомірною відмову останнього задовольнити інформаційний запит щодо отримання копій документів, які містять публічну інформацію. Позивач також просив суд зобов'язати відповідача надати перелічені у запиті документи.

Окружний адміністративний суд своєю ухвалою відмовив у відкритті провадження в справі, посилаючись на те, що відповідач, будучи навчальним закладом, не є суб'єктом владних повноважень у розумінні КАС України. Отже, даний спір не пов'язаний зі здійсненням владних управлінських функцій, а тому має вирішуватися в порядку цивільного судочинства.

Дайте правову оцінку позиції суду першої інстанції. Відповідь обґрунтуйте.

3. За результатами перевірки відділенням Фонду соціального захисту інвалідів встановлено факт незабезпечення на підприємстві відповідно до нормативів кількості робочих місць для працевлаштування інвалідів. Відділення Фонду має намір звернутися до суду із вимогою стягнути з підприємства штрафні санкції та пеню із суми недоїмки за кожний день прострочення сплати зазначених санкцій.

За правилами якого процесуального закону має розглядатися таке звернення відділення Фонду?

Якою має бути форма звернення до суду?

Посилаючись на нормативні приписи, обґрунтуйте свою позицію та вирішіть спір по суті.

4. Центральною виборчою комісією (далі – ЦВК) було прийнято рішення про відмову в реєстрації кандидата в народні депутати Кондратюка О.О., висунутого політичною партією «Відродження» на проміжних виборах народних депутатів України в одномандатному виборчому окрузі № 23. З чергового випуску газети «Наше місто» Кононенко С.В. стало відомо про вказане рішення ЦВК.

Кононенко С.В. звернувся до суду з адміністративним позовом про визнання неправомірним рішення ЦВК щодо відмови в реєстрації Кондратюка О.О. кандидатом у народні депутати від політичної партії «Відродження». Свої позовні вимоги він обґрунтував тим, що рішення ЦВК порушує його виборче право вільно обирати, оскільки за таких обставин він не зможе проголосувати за Кондратюка О.О. під час проведення проміжних виборів.

До якого суду потрібно звернутися в цьому випадку?

Чи є Кононенко С.В. належним позивачем у справі?

Яке рішення повинен прийняти суд?

Відповідь обґрунтуйте з посилання на відповідні правові норми.

5. Окружна виборча комісія одномандатного виборчого округу № 213 (далі – окружна виборча комісія) прийняла рішення про реєстрацію Зінченка О.Г. офіційним спостерігачем від громадської організації «Рух за вільну Україну» у відповідному територіальному виборчому окрузі під час позачергових виборів Президента України.

Під час засідання окружної виборчої комісії Зінченко О.Г. висловив свої заперечення її голові щодо прийнятого рішення про розподіл коштів дільничними виборчими комісіями. Указані

дії офіційного спостерігача були розцінені як такі, що неправомірно заважають членам виборчої комісії здійснювати свої повноваження. У зв'язку з цим комісією було прийнято рішення про позбавлення Зінченка О.Г. права бути присутнім на своєму засіданні.

Зінченко О.Г. звернувся з адміністративним позовом про визнання вказаного рішення окружної виборчої комісії неправомірним.

Надайте правову оцінку правомірності рішення окружної виборчої комісії про позбавлення офіційного спостерігача Зінченка О.Г. права бути присутнім на своєму засіданні. Відповідь обґрунтуйте із посиланням на відповідні правові норми.

Яке судове рішення повинен ухвалити адміністративний суд під час вирішення питання про відкриття провадження у справі?

6. Солом'янським районним судом міста Києва у відкритому судовому засіданні було розглянуто цивільну справу за позовом Мельника С.А. до Публічного акціонерного товариства «Платинум Банк» (далі – ПАТ «Платинум Банк») про стягнення коштів і штрафних санкцій, відшкодування збитків та моральної шкоди. Рішенням суду від 10.04.2016 року позовні вимоги задоволено повністю.

25.04.2016 року за заявою позивача було видано виконавчий лист, який у той же день було пред'явлено Мельником С.А. для примусового виконання до відділу державної виконавчої служби.

27.04.2016 року державний виконавець виніс постанову про відкриття виконавчого провадження. Копії постанови з супровідними листами він негайно направив сторонам виконавчого провадження простою кореспонденцією.

Боржник, вважаючи що указане рішення державного виконавця незаконним, звернувся до адміністративного суду із адміністративним позовом про визнання постанови неправомірною.

Чи поширюється юрисдикція адміністративних судів на справи щодо оскарження постанов державного виконавця про відкриття виконавчого провадження?

7. Громадянин Сирії Х. прибув в Україну в особистих справах й перебував на її території на законних підставах. Двічі за один рік він був притягнутий до відповідальності за статтями 45 та 46 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Державна міграційна служба України ухвалила рішення про примусове повернення Х. в країну походження. Х., мотивуючи тим, що за вчинені діяння він вже зазнав покарання і немає необхідності застосовувати до нього такий захід, як примусове повернення, вирішив звернутися до суду з позовом про скасування рішення Державної міграційної служби України. До якого із судів загальної юрисдикції має звернутися громадянин Сирії Х.?

За правилами якого процесуального закону суд розглядатиме його позов? Відповідь обґрунтуйте.

Визначте особливості судового розгляду даної справи.

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Проблемні питання провадження у адміністративних справах щодо оскарження нормативно-правових актів.
- Особливості провадження в адміністративних справах щодо оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень.
- Предмет адміністративного позову у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.
- Особливості провадження в адміністративних справах, пов'язаних з виборчим процесом та процесом референдуму.
- Розмежування адміністративної та цивільної юрисдикції щодо розгляду земельних

спорів.

- Розгляд адміністративними судами компетенційних спорів між суб'єктами владних повноважень та спорів, що виникають з адміністративних договорів.

Судова практика та література:

1. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13.12.2010 №3 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства у справах із приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби».
2. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 16 березня 2012 № 4 «Про судову практику вирішення адміністративними судами спорів, що виникають у зв'язку із застосуванням статей 39, 48, 50, 52, 54 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».
3. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 19 грудня 2011 №8 «Про судову практику вирішення адміністративними судами спорів, що виникають у зв'язку із застосуванням статті 6 Закону України «Про соціальний захист дітей війни».
4. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 2 квітня 2007 р. №2 «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму».
5. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р.
6. Про практику застосування адміністративними судами положень Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації»: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 30 вересня 2013 р.
7. Про результати вивчення та узагальнення практики розгляду справ за позовами фізичних осіб із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності : довідка Вищого адміністративного суду України від 29 січня 2010 р.
8. Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, примусового повернення і примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 25 червня 2009 р.
9. Процесуальні особливості судового розгляду адміністративних спорів щодо порушень виборчого законодавства / В. В. Кривенко [та ін.] ; заг. ред. В. В. Кривенко ; Інститут прикладних гуманітарних досліджень. - Х., 2006. - 352 с.
10. Алфьорова Т. М. Адміністративне судочинство як форма контролю за діяльністю органів та підрозділів державної автомобільної інспекції. *Право і суспільство*. 2014. № 5. С. 57-62.
11. Гончар Л.Я. Оскарження правових актів індивідуальної дії, які є підставою виникнення цивільних прав. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права в Україні*: зб. наук. статей / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.159 – 165.
12. Інформаційний лист ВАСУ та ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ «Щодо розгляду спорів та підсудності справ, пов'язаних із соціальними виплатами» №129/11/13-11, №106/0/4-11 від 28.01. 2011 р.
13. Кальченко С.В. Правові механізми оскарження порушень Закону України "Про вибори Президента України". К. : Нора-друк, 2004. 45 с.
14. Кузьмишин В. Причини виникнення та шляхи розв'язання проблемних питань, пов'язаних із соціальними спорами. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2012. № 1. С. 26 – 30.

15. Самсін І.Л. Механізм вирішення податково-правового спору. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права в Україні* : зб. наук. статей / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Юрінком Інтер, 2012. С. 166 – 172.
16. Смокович М. Теоретико-практичні аспекти застосування судами законодавства під час розгляду та вирішення адміністративних справ щодо захисту дітей війни. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 2. С. 117 – 133.
17. Смокович М.І. Адміністративне судочинство: оскарження рішень про накладення адміністративних стягнень. *Вибори та демократія*. 2010. № 4. С. 45 – 52.
18. Смокович М.І. Визначення предметної підсудності окремих виборчих спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. №1 (9). С. 7–20.
19. Смокович М.І. Компетенція адміністративних судів під час розгляду виборчих спорів. *Юридична Україна*. 2012. № 4. С. 37–42.
20. Смокович М.І. Окремі аспекти застосування матеріального і процесуального законодавства при розгляді та вирішенні справ, пов'язаних із процесом виборів Президента України. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. № 3. С. 88-131.
21. Смокович М.І. Проблеми визначення юридичної сили нормативно-правових актів під час вирішення адміністративних спорів. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2009. № 1. С.15 – 26.
22. Смокович М.І. Розгляд виборчих спорів адміністративними судами. Наук.-практ. видання «Виборче законодавство України: стан, шляхи та перспективи вдосконалення». К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України. 2011. С.196-202.
23. Смокович М.І. Розмежування судових юрисдикцій щодо спорів про оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. № 4. С.15-23.
24. Смокович М.І. Судовий захист виборчих прав громадян. *Юридична Україна*. 2011. № 10. С.22–31.
25. Смокович М.І. Юрисдикція адміністративних судів: проблеми визначення спорів щодо їх пов'язаності з виборчим процесом. *Юридична Україна*. 2012. №12. С. 27–34.
26. Усенко Є.А. Судовий порядок вирішення податкових спорів як засіб зменшення податкового тиску. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції*: зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С. 266 – 282.
27. Цуркан М.І. Деякі проблемні питання судового розгляду спорів щодо проходження публічної служби. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції* : зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С. 156 – 174.

ТЕМА. Апеляційне провадження

Однією з конституційних засад та принципів адміністративного судочинства є забезпечення оскарження рішень судів I інстанції. У п. 5 ч. 3 ст. 129 Конституції України закріплено, що судочинство в Україні, крім іншого, здійснюється на засадах забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом. Під час опрацювання лекційного матеріалу, а також рекомендованого переліку додаткових джерел з теми студентові необхідно враховувати, що реалізація вказаного конституційного принципу в адміністративному судочинстві забезпечена шляхом закріплення законодавцем у ст. ст. 2 та 13 КАС України.

Апеляційне провадження – це нормативно врегульований комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених процесуальних дій із перегляду адміністративної справи та судових рішень судів першої інстанції за апеляційними скаргами правомочних осіб щодо оцінки доказів і встановлених фактів у справі чи застосування матеріального та процесуального права. Судом апеляційної інстанції в адміністративних справах є апеляційний адміністративний суд, у межах

територіальної юрисдикції якого знаходиться місцевий адміністративний суд (місцевий загальний суд як адміністративний суд чи окружний адміністративний суд), що ухвалив рішення. Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 293 КАС України, право апеляційного оскарження належить виключно: сторонам; третім особам; особам, які не брали участі у справі, якщо суд у судовому рішенні вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки.

Загальний порядок апеляційного провадження в адміністративному судочинстві врегульовано нормами глави 1 розділу III КАС України. Студенти повинні чітко розуміти межі повноважень та самі повноваження суду апеляційної інстанції, а також розмежовувати підстави для прийняття того чи іншого рішення апеляційного суду (підстави для зміни постанови суду I інстанції, скасування рішення та прийняття нового, скасування рішення та винесення ухвали про залишення апеляційної скарги, закриття провадження у справі тощо).

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 13 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Право на апеляційне оскарження та порядок його реалізації.
2. Процесуальний порядок підготовки справи до апеляційного розгляду.
3. Межі розгляду справи судом апеляційної інстанції. Дослідження доказів судом апеляційної інстанції.
4. Особливості судового розгляду справи судом апеляційної інстанції.
5. Повноваження суду за наслідками розгляду апеляційної скарги.
6. Рішення суду апеляційної інстанції.

Контрольні питання:

1. Порядок подачі відзиву на апеляційну скаргу, відмови від апеляційної скарги, зміни апеляційної скарги під час апеляційного провадження.
2. Який порядок та наслідки відмови позивача від адміністративного позову, примирення сторін під час апеляційного провадження.
3. Які, на Вашу думку, проблемні питання апеляційного розгляду адміністративних справ.
4. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на постанову суду.
5. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на ухвалу суду.
6. Дайте порівняльну характеристику судового розгляду справи в суді I та апеляційної інстанції.
7. Визначте, в якому випадку суд апеляційної інстанції постановляє ухвалу про скасування рішення суду I інстанції та закриття провадження у справі?
8. Розмежуйте підстави для ухвалення судом апеляційної інстанції постанови про скасування рішення суду I інстанції і прийняття нової постанови та зміни постанови.
9. Визначте порядок набрання законної сили постановами та ухвалами адміністративного суду апеляційної інстанції.

Термінологічне завдання: апеляція, повна апеляція, неповна апеляція, апеляційна скарга, об'єкт апеляційного оскарження, суб'єкт апеляційного оскарження, адміністративний суд апеляційної інстанції.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Виберіть, яке із запропонованих тверджень, на Вашу думку, є правильним та обґрунтуйте власну точку зору:

- а) апеляційний розгляд адміністративної справи повинен здійснюватися в порядку

письмового провадження за наявними у справі матеріалами;

б) апеляційний розгляд адміністративної справи не повинен передбачати спрощеного порядку розгляду, а здійснюватися лише в судовому засіданні.

2. Скласти проекти процесуальних документів:

- ухвали суду апеляційної інстанції про скасування рішення суду I інстанції і залишення в силі судового рішення суду першої інстанції;

- доповнення до апеляційної скарги.

Практичні завдання:

1. Апеляційний суд, розглянувши апеляційну скаргу на постанову суду першої інстанції, якою позов було задоволено у повному обсязі, прийшов до висновку, що справа непідсудна адміністративним судам.

Яке рішення має прийняти суд апеляційної інстанції?

2. Товариство з обмеженою відповідальністю звернулось до Окружного адміністративного суду міста Києва із адміністративним позовом до старшого державного виконавця ВДВС Шевченківського районного управління юстиції у місті Києві про визнання дій неправомірними.

Постановою суду у задоволенні позовних вимог відмовлено у повному обсязі.

Колегія суддів Київського апеляційного адміністративного суду, переглядаючи указане судові рішення в апеляційному порядку, встановила, що під час розгляду справи судом першої інстанції неповно з'ясовано усі обставини у справі. У зв'язку з цим постанову Окружного адміністративного суду міста Києва було скасовано, а справу направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Надайте правову оцінку обґрунтованості судового рішення Київського апеляційного адміністративного суду.

3. Товариство звернулося до суду з позовами, в яких просили визнати протиправним та скасувати рішення міськради «Про скасування рішення виконкому міської ради «Про передачу в оренду нежитлового приміщення товариству з обмеженою відповідальністю «Алгіда»».

На обґрунтування позову Товариство зазначило, що оскаржуване рішення порушує його права, оскільки ним скасовано рішення виконавчого комітету Міськради, через що у Товариства немає права на користування орендованим нежитловим приміщенням, у якому були проведені капітальні ремонтні роботи, на які витрачені значні кошти. А також зазначають, що відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 [у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування; далі – Рішення № 7-рп/2009)] Міськрада не може скасовувати ненормативні правові акти, які є актами одноразового застосування і вичерпують свою дію фактом їхнього виконання.

Івано-Франківський міський суд в задоволенні позову Товариства відмовив. Львівський апеляційний адміністративний суд постанову суду першої інстанції скасував та прийняв ухвалу про закриття провадження у справі на тій підставі, що справа не належить до юрисдикції адміністративних судів.

Дайте правову оцінку рішенням суду першої та апеляційної інстанції.

4. Підприємство звернулося до суду з позовом про визнання неправомірними дій та скасування рішення ГУ Держземагенства. Рівненський окружний адміністративний суд рішенням у задоволенні позову відмовив.

Підприємство оскаржило це рішення до суду апеляційної інстанції. Після відкриття

апеляційного провадження апелянт подав до Житомирського апеляційного адміністративного суду заяву про залишення позову без розгляду і на підставі ст. 240 КАСУ просить залишити позовну заяву без розгляду, а рішення суду першої інстанції – скасувати.

Яке рішення повинен прийняти Житомирський апеляційний адміністративний суд?

Якими процесуальними правами та обов'язками наділені учасники справи на стадії апеляційного оскарження?

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Теоретико-методологічні аспекти перегляду судових рішень в адміністративному процесі України.
- Поняття та сутність інституту апеляції в адміністративному судочинстві.
- Особливості процесуальної правосуб'єктності прокурора при перегляді судових рішень в адміністративних справах.
- Перегляд судових рішень у системі судового захисту в адміністративному судочинстві України.

Нормативні акти і література:

1. Про практику застосування адміністративними судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду адміністративних справ: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 6 березня 2008 р.
2. Про судові рішення в адміністративній справі: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р.
3. Інформаційний лист Вищого адміністративного суду України «Щодо застосування окремих норм процесуального права під час розгляду адміністративних справ» від 19.05.2010 р.
4. Глухочеря М. М. Апеляційне провадження в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Донецьк, 2015. 236 с.
5. Глухочеря М. М. Апеляційне провадження в системі проваджень адміністративного судового процесу. *Форум права*. 2013. № 3. С. 114–118.
6. Кирилюк І. В. Суб'єкти апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 3.
7. Кирилюк І. В. Процесуальне значення відкликання апеляційної скарги та відмови від неї в адміністративному судочинстві України. *Адміністративна юстиція в Україні*. 2015. № 4 (41).
8. Кукурудз Р. О. Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, ДВНЗ "Запорізь. нац. ун-т". 2010. 213 с.
9. Кукурудз Р. О. Апеляція в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2013. № 1(1). С. 86-97.
10. Марченко О. О. Окремі питання регламентації та практики апеляційного перегляду в адміністративному судочинстві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. № 32. С. 128 – 146.
11. Мінка Т. П., Глухочеря М. М. Апеляційне провадження в адміністративному судочинстві України: монографія. Донецьк, 2015. 196 с.
12. Рожченко Д. В. Порядок апеляційного розгляду адміністративної справи в письмовому провадженні. *Публіч. право*. 2013. № 4. С. 260–266.
13. Русанова В. Б. Оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 200 с.
14. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. Кн. 1. 304 с.

15. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. Кн. 2. 304 с.

16. Поляков І.С. Апеляційне провадження в адміністративному судочинстві: проблеми та нові підходи до їх вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 50-53.

ТЕМА. Касаційне провадження

Касаційне провадження можна визначити як урегульований нормами законодавства про адміністративне судочинство специфічний порядок перегляду рішень і ухвал судів першої та другої інстанції, що набрали законної сили; при тому перегляд здійснюється судом касаційної інстанції з метою забезпечення законності розгляду і вирішення адміністративних справ, захисту законних прав, інтересів, свобод фізичних і юридичних осіб. Виходячи зі змісту ст. 327 КАС України, судом касаційної інстанції в адміністративних справах є Верховний суд. Порядок провадження у суді касаційної інстанції встановлено адміністративно-процесуальними нормами глави 2 розділу III КАС України.

Суть касаційного провадження полягає в тому, що суд касаційної інстанції за скаргою учасників справи, та осіб, які не брали участі у справі, щодо яких суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, перевіряє законність рішень і ухвал суду першої інстанції, їх відповідність нормам матеріального права, що були предметом апеляційного розгляду, а також рішень апеляційного суду з метою захисту прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

У рамках цієї теми студент повинен зрозуміти значення касаційного оскарження рішення суду як засобу забезпечення прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб. Необхідно акцентувати увагу на підставах для касаційного оскарження та процедурі подання скарги. Як і в апеляційному провадженні, важливе значення має знання порядку оформлення касаційної скарги. Необхідно також дослідити правила щодо меж розгляду справи касаційною інстанцією. Студент має чітко засвоїти підстави для прийняття тих чи інших рішень касаційною інстанцією.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 14 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Право касаційного оскарження та процесуальний порядок його реалізації.
 2. Відкриття касаційного провадження.
 3. Підготовка касаційного розгляду справи і порядок її розгляду.
 4. Передача справи на розгляд палати, об'єднаної палати чи Великої палати Верховного суду: підстави, порядок.
 5. Повноваження суду касаційної інстанції.
 6. Порядок ухвалення постанови та постановлення ухвал судом касаційної інстанції.
- Законна сила рішення і ухвали суду касаційної інстанції.

Контрольні питання:

10. Проблемні питання касаційного розгляду адміністративних справ.
11. Дайте порівняльну характеристику судового розгляду справи в суді апеляційної та касаційної інстанції.
12. Визначте порядок допуску до провадження Верховним Судом України.
13. Повноваження Верховного Суду України за наслідками розгляду справи.
14. Охарактеризуйте процедуру перегляду справи на підставі неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одного і того самого положення закону.
15. Охарактеризуйте процедуру перегляду справи на підставі визнання судового рішення

міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України.

16. Які підстави для провадження за нововиявленими обставинами?

17. Який строк звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

18. Види судових рішень за наслідками провадження за нововиявленими обставинами.

Термінологічне завдання: касація, касаційна скарга, об'єкт касаційного оскарження, суб'єкт касаційного оскарження, суд касаційної інстанції.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Виберіть, яке із запропонованих тверджень, на Вашу думку, є правильним та обґрунтуйте власну точку зору:

а) у КАС України слід передбачити можливість касаційного оскарження постанови у справах скороченого провадження суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку;

б) у КАС України недоцільно передбачати касаційне оскарження постанови у справах скороченого провадження суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку.

2. Скласти проекти процесуальних документів:

- ухвали суду касаційної інстанції про визнання судових рішень такими, що втратили законну силу, і закриття провадження у справі;

- касаційної скарги.

3. Дати порівняльну характеристику інституту апеляційного та касаційного розгляду.

Практичні завдання:

1. Юридична особа звернулася до суду з позовом до Держреєстратора, у якому просило: визнати протиправним та скасувати рішення Держреєстратора про відмову у державній реєстрації права власності та зобов'язати ДРС вчинити дії щодо реєстрації права власності.

На обґрунтування позову послалося на те, що Держреєстратор неправомірно відмовив у державній реєстрації речових прав на нерухоме майно, оскільки ПАТ подало всі необхідні документи на підтвердження виникнення прав на це майно.

Адміністративний суд I інстанції рішенням, залишеним без змін ухвалою апеляційного адміністративного суду, позов задовольнив: спірне рішення визнав протиправним та скасував; зобов'язав ДРС зареєструвати за ПАТ право власності на нерухоме майно.

Верховний суд рішення судів попередніх інстанцій скасував у частині зобов'язання ДРС зареєструвати за ПАТ право власності на нерухоме майно та ухвалив у цій частині нове рішення – зобов'язав Держреєстратора повторно розглянути заяву ПАТ про державну реєстрацію права власності на нерухоме майно. У решті судові рішення залишив без змін.

Яке із судових рішень (рішення суду першої та апеляційної інстанції чи постанову суду ВС) Ви підтримуєте? Відповідь обґрунтуйте.

2. ТОВ звернулося до суду з позовом, у якому просило визнати незаконними дії Державної екологічної інспекції України зі складання акта обстеження земельної ділянки, яку на підставі договору оренди використовує позивач, та внесення до цього акта завідомо неправдивої інформації.

Постановою суду позов задоволено частково: визнано незаконним внесення до акта обстеження завідомо неправдивої інформації; у задоволенні решти вимог відмовлено. Ухвалою апеляційного адміністративного суду рішення суду першої інстанції в частині задоволених вимог скасовано, а провадження у справі щодо цих вимог закрито. Рішення апеляційного суду

мотивовано тим, що оскаржуваний акт не зобов'язує позивача вчиняти будь-які дії та не тягне юридичних наслідків, отже, не підлягає оскарженню в порядку адміністративного судочинства.

ТОВ звернулося з касаційною скаргою на дану ухвалу, в якій просило її скасування. У скарзі позивач вказував на порушення апеляційним судом норм процесуального права. Верховний Суд під час підготовки справи до розгляду встановив, що апеляційний суд переглянув рішення суду першої інстанції по суті, надав його висновкам юридичної кваліфікації та дослідив обставини справи у повному обсязі. Але суд вирішив вийти за межі вимог скарги і здійснити перегляд правильності застосування норм матеріального та процесуального права судами як апеляційної, так і першої інстанцій. Постановою ВС касаційну скаргу ТОВ задоволено частково – рішення судів першої та апеляційної інстанцій скасовано, а в задоволенні позову відмовлено. ВС дійшов висновку, що розглядуваний спір є адміністративним, однак для його вирішення необхідно встановити, чи порушено оскаржуваними діями права та інтереси позивача. Враховуючи те, що позивач не вказав, у чому полягає порушення його прав чи інтересів, апеляційний суд мав скасувати рішення суду першої інстанції і постановити нове, яким відмовити у задоволенні позову.

Дайте правову оцінку позиції ВС.

На підставі відповідних нормативних положень встановіть межі касаційного перегляду судових рішень.

3. До Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду надійшла касаційна скарга Державної фіскальної служби України на рішення Полтавського окружного адміністративного суду та постанову Харківського апеляційного адміністративного суду у спорі про скасування індивідуальної податкової консультації.

Касаційний адміністративний суд прийняв рішення про відмову у відкритті касаційного оскарження у справі, так як касаційну скаргу подано на судові рішення, що не підлягає касаційному оскарженню.

Дайте правову оцінку позиції ВС.

4. ОСОБА_1 звернувся до суду зі скаргою на дії державного виконавця про визнання неправомірними дій щодо винесення постанови про відкриття виконавчого провадження з виконання постанови Виконавчого комітету міської ради про стягнення з ОСОБА_1 на користь держави штрафу в розмірі 680 грн, скасування постанову про відкриття виконавчого провадження.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду, відмовлено у відкритті провадження у справі. Відмовляючи у відкритті провадження у справі, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, керувався тим, що скарга не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Не погоджуючись із вказаними рішеннями ОСОБА_1 звернувся з касаційною скаргою на ухвалу районного суду та ухвалу Апеляційного суду, у якій просив скасувати зазначені судові рішення та передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження у справі.

Визначте, в якому складі ВС буде розглядатись дана касаційна скарга.

Яке рішення повинен прийняти суд касаційної інстанції?

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Перегляд адміністративної справи ВСУ: проблеми теорії і практики.
- Проблеми визначення нововиявлених обставин в судовій практиці.
- Проблеми касаційного оскарження особами, які не брали участі у розгляді справи.
- Місце та роль перегляду судових рішень у механізмі судового контролю.

Література:

1. Курило М. П. Касаційне провадження: можливості його уніфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2013. Вип. 22. Ч. I. Том 1. С. 167-170.
2. Ліпський Д. Касаційне провадження в адміністративному судочинстві: аналіз сучасних наукових досліджень. *Право України*. 2014. № 3. С. 64–74.
3. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. Кн. 1. 304 с.
4. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. Кн. 2. 304 с.
5. Роженко Д. В. Касаційний розгляд адміністративної справи в порядку письмового провадження. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 3 (15). С. 46-55.
6. Ульмер М. М. Касаційне провадження в адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук; Міжрегіональна Акад. упр. персоналом. Київ, 2014. 237 с.
7. Ярошенко В. І. Завдання касаційного провадження в системі перегляду судових рішень адміністративних судів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 5-2. Т. 2. С. 120-123.

ТЕМА. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

Після перегляду справи в апеляційному порядку, вступу рішення у законну силу, перегляду в порядку касаційного оскарження судові рішення може залишатися таким, що не відповідає вимогам законності та обґрунтованості з різних причин, зокрема таких, що не залежать від сторін та інших осіб, які беруть участь у справі. Тому для усунення таких недоліків у судових рішеннях КАСУ передбачено ще ряд гарантій щодо забезпечення законності та обґрунтованості актів суду. До них належить перегляд постанов, ухвал, що набрали законної сили, ВСУ та у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Вказана тема передбачає також вивчення порядку та підстав для таких видів перегляду. Необхідно акцентувати увагу на дослідженні категорій «нововиявлені обставини» та «виключні обставини».

У процесі опрацювання матеріалу з теми студентів необхідно враховувати, що ст. 361 КАС України визначено вичерпний перелік процесуальних підстав для подання заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з виключними обставинами Верховним Судом. Слід мати на увазі, що особливості провадження у справі під час перегляду судового рішення Верховним Судом врегульовано главою III розділу 3 КАС України.

Студенту слід зважити на ту обставину, що перегляд постанов та ухвал, що набрали законної сили, за нововиявленими обставинами є факультативною стадією адміністративного судочинства і охоплює собою особливий самостійний вид перевірки законності та обґрунтованості таких судових рішень адміністративних судів, а також має ряд відмінностей порівняно з іншими стадіями їх перегляду. Ці відмінності насамперед обумовлені процесуальними підставами і наслідками, об'єктами і суб'єктами перегляду, процесуальним становищем осіб, які беруть участь у справі. Ч. 2 ст. 361 КАС України встановлено вичерпний перелік процесуальних підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами. Не є нововиявленими обставинами: ті, які виникли після ухвалення рішення (не існували на той момент); ті, на які посилалися як на докази сторони, або об'єктивно могли бути долучені як докази; невчасно подані сторонами докази; офіційні тлумачення Конституційного Суду України тощо.

Нововиявлені обставини відрізняються від нових обставин, обставин, що змінилися, та нових доказів за часовими ознаками, предметом доказування та істотністю впливу на судові рішення.

Процесуальний порядок провадження за нововиявленими обставинами врегульовано главою IV розділу 3 КАС України.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 15 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Процесуальний порядок звернення до суду із заявою про перегляд за нововиявленими або виключними обставинами.
2. Провадження по перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами:
 - а) відкриття провадження у справі;
 - б) розгляд справи по суті;
 - в) судові рішення за результатами провадження.
3. Провадження по перегляду судових рішень Верховним судом:
 - а) відкриття провадження у справі;
 - б) розгляд заяви по суті;
 - в) повноваження суду за результатами розгляду заяви у зв'язку з виключними обставинами.

Контрольні питання:

1. Визначте процесуальні підстави для подання заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом.
2. Окресліть процесуальні строки подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом.
3. Яким суб'єктам належить право на подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом?
4. Охарактеризуйте процесуальний порядок допуску справи до провадження у Верховному Суді.
5. Проаналізуйте порядок розгляду справи Верховним Судом.
6. Наведіть особливості постанови Верховного Суду про задоволення заяви про перегляд судового рішення.
7. Встановіть підстави для провадження за нововиявленими обставинами.
8. Визначте коло суб'єктів, що мають право подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.
9. Які вимоги висуваються чинним процесуальним законодавством до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами?
10. Охарактеризуйте порядок подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Термінологічне завдання: нововиявлені обставини, нові обставини, виключні обставини, об'єкт перегляду за нововиявленими або виключними обставинами, Велика палата Верховного суду.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Скласти проекти процесуальних документів:

- заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами;
- постанови Верховного суду про задоволення заяви про перегляд судового рішення з підстави, визначеної п. 3 ч. 5 ст. 361 КАС України.

2. Дати порівняльну характеристику:

- а) понять «нові докази» та «нововиявлені обставини»;
- б) порядку розгляду ВС справи на підставі встановлення Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення,

застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане та визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України.

Практичні завдання:

1. ОСОБА_1 звернулася до суду зі скаргою, у якій просила визнати незаконною відмову відділу РАЦС від 27 березня 2004 року у зміні її родового по батькові ОСОБА_1 на довільне ОСОБА_1 та зобов'язати відділ РАЦС провести реєстрацію зміни по батькові. На обґрунтування скарги ОСОБА_1 послалася на те, що відмова у зміні по батькові порушує її конституційні права, а тому є незаконною.

Івано-Франківський міський суд рішенням від 10 червня 2004 року, залишеним без змін ухвалою Львівського апеляційного суду від 3 грудня 2004 року, у задоволенні скарги відмовив. Вищий адміністративний суд України ухвалою від 31 жовтня 2006 року рішення судів першої й апеляційної інстанцій залишив без змін.

У квітні 2007 року ОСОБА_1 подала до Європейського суду з прав людини заяву проти України, в якій стверджувала, що державні органи влади, відмовивши їй у задоволенні заяви про зміну по батькові, втрутилися в її приватне життя.

16 травня 2013 року Європейський суд ухвалив рішення у справі за заявою ОСОБА_1, яким постановив, що Україна порушила стосовно заявниці статтю 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., якою кожному гарантується право на повагу до приватного і сімейного життя.

Рішення Європейського суду набуло статусу остаточного 16 серпня 2013 року.

Чи рішення ЄСПЛ є підставою для реєстрації зміни по батькові? Якщо ні, то яким чином ОСОБА_1 може задоволити свої вимоги. Відповідь обґрунтуйте.

2. Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України (далі – Комісія) проведено перевірку страхової компанії щодо дотримання вимог Закону України “Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів”. За результатами перевірки складено акт про порушення у сфері фінансових послуг і видано припис, за яким страхова компанія зобов’язана у встановлений цим приписом термін надати інформацію та підтверджувальні документи про усунення виявлених порушень. Страхова компанія не виконала вимог припису, і Комісія винесла постанову про накладення штрафу в розмірі 8500 грн. Страхова компанія у відповідні строки звернулася до суду із двома позовами: про скасування припису та про скасування постанови про накладення штрафу. Позови розглянуто різними складами суду. Рішенням суду від 16 серпня 2017 р. у задоволенні позову про скасування постанови про накладення штрафу відмовлено, а позов про скасування припису відповідно до судового рішення від 31 серпня 2017 р. задоволено повністю. Після набрання законної сили рішенням від 31 серпня 2017 р. страхова компанія подала до суду заяву про перегляд судового рішення від 16 серпня 2017 р. за нововиявленими обставинами. Нововиявленою обставиною у справі компанія вважала прийняття судом рішення від 31 серпня 2017 р. про скасування припису, на підставі якого ухвалено постанову про накладення штрафу.

Чи можна вважати дану обставину нововиявленою? Відповідь обґрунтуйте.

Охарактеризуйте такий аспект принципу верховенства права, як остаточність судового рішення. Спираючись на практику Європейського суду з прав людини, обґрунтуйте позицію щодо рішення у даній справі.

3. Д. звернувся до Окружного адміністративного суду міста Києва з заявою про перегляд за нововиявленими обставинами постанови суду про відмову у задоволенні його адміністративного позову до Військової прокуратури Центрального регіону України, треті особи: Уповноважений Верховної ради з прав людини, Генеральна прокуратура України про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити певні дії.

Заяву він обґрунтував тим, у касаційному порядку було скасовано постанову Шевченківського районного суду міста Києва, яка стала підставою для прийняття постанови, яку належить переглянути. Про цю обставину йому стало відомо 18.02.2017 року.

Разом із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами ним було подано і клопотання про поновлення пропущеного з поважних причин процесуального строку для подання такої заяви. Клопотання було вмотивовано тим, що починаючи із 20.02.2017 року по 10.06.2017 року він перебував у службову відрадженні за кордоном.

Чи підлягає задоволенню клопотання Д. про поновлення процесуального строку для подання заяви про перегляд постанови Окружного адміністративного суду міста Києва за нововиявленими обставинами?

Визначте процесуальний строк протягом якого Д. мав право подати заяву про перегляд постанови за нововиявленими обставинами. З якого моменту почався перебіг такого процесуального строку?

Яке судове рішення щодо клопотання заявника повинен ухвалити суддя?

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Теоретико-методологічні аспекти перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві України
- Загальна характеристика провадження з перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві України
- Передумови реалізації права на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами
- Провадження у справах з перегляду судового рішення за виключними обставинами
- Передумови реалізації права на перегляд судового рішення за виключними обставинами

Література та судова практика:

1. Про судову практику застосування статей 235-240 Кодексу адміністративного судочинства України : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 грудня 2010 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002760-10>.
2. Узагальнення судової практики розгляду адміністративними судами заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами за 2013-2014 р.р.: постанова Пленуму ВАСУ № 7 від 2.05.2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-15>
3. Боднар С. В. Перегляд адміністративних судових рішень за винятковими обставинами. Часопис Київського університету права. 2014. № 3. С. 88-91.
4. Буцьких О. О. Провадження за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2012. 195 с.
5. Градовий В. Б. Судове рішення в адміністративному судочинстві в провадженні за винятковими обставинами / В. Б. Градовий // Право і суспільство. - 2014. - № 1.2. - С. 119-123.
6. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. Кн. 1. 304 с.
7. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. Кн. 2. 304 с.
8. Сковчиляс-Павлів О. В. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві України. Право і суспільство. 2014. № 1-2. С. 175–178.

ТЕМА. Виконання судових рішень в адміністративних справах

Набрання рішенням законної сили зумовлює обов'язковість виконання цього рішення всіма суб'єктами права на всій території України. Питання виконання судового рішення є невід'ємним елементом права на справедливий суд.

Процесуальні питання суду, пов'язані із примусовим виконанням рішень в адміністративних справах визначено розд. IV КАС України.

КАС України також визначено повноваження суду щодо здійснення судового контролю. На відміну від інших судових процедур, адміністративне судочинство передбачає спеціальні форми судового контролю, зокрема, зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання рішення суду. Необхідно проаналізувати проблеми практичного характеру щодо застосування такої форми судового контролю.

Особливістю виконання рішень адміністративних судів є те, що як правило до їх виконання неможливо застосувати механізм примусового виконання рішення, визначеного законом України «Про виконавче провадження». Водночас і ті рішення, які підлягають виконанню в примусовому порядку (рішення про стягнення), виконуються, як правило, відповідно до закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень». Тому при підготовці до семінарського заняття студенти повинні проаналізувати зазначені вище нормативно-правові акти та визначити сферу дії кожного з них.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 16 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття, зміст судового рішення та його властивості.
2. Процесуальні питання, які вирішуються судом під час примусового виконання рішень в адміністративних справах.
3. Форми судового контролю за виконанням рішень в адміністративних справах:
 - а) звітування суб'єкта владних повноважень про виконання рішення;
 - б) оскарження рішення, дії чи бездіяльності органів примусового виконання рішення.
4. Особливості виконання рішень за окремими категоріями адміністративних справ:
 - а) Особливості примусового виконання рішень про стягнення;
 - б) Виконання рішень адміністративних судів зобов'язального характеру;
 - в) Виконання рішень про визнання нечинним нормативно-правового акту.
5. Поворот виконання судового рішення.

Контрольні питання:

1. Характеристика властивостей судового рішення, яке набрало законної сили.
2. Визначте умови обов'язковості виконання судового рішення.
3. Охарактеризуйте преюдиційність рішення.
4. Які питання, що виникають під час примусового виконання, належать до виключної компетенції суду?
5. Питання юрисдикції та підсудності у справах, що стосуються примусового виконання рішення.
6. Які заходи впливу можуть застосовуватися до боржника за невиконання рішення адміністративного суду? Від чого це залежить?
7. Які строки звернення до примусового виконання судових рішень в адміністративних справах?
8. Визначте порядок виконання рішення про стягнення із суб'єкта владних повноважень грошових коштів.
9. Особливості виконання рішення про заборону проведення мітингу.
10. В яких категоріях справ не допускається поворот виконання?

Термінологічне завдання: судові рішення, постанова, ухвала, обов'язковість судового рішення, примусове виконання рішення, судовий контроль, поворот виконання.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

Дайте порівняльну характеристику вирішення процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень в адміністративних справах зобов'язального характеру та рішень про стягнення.

Практичні завдання:

1. Постановою Деснянського районного суду м. Києва від 07.12.2016 року було задоволено позовні вимоги до Управління ПФУ в Деснянському районі м. Києва та зобов'язано відповідача здійснити перерахунок його пенсії та виплатити йому щомісячну додаткову пенсію за шкоду, заподіяну здоров'ю, як особі, постраждалій внаслідок аварії на ЧАЕС виходячи з 75% мінімальної пенсії за віком та державну пенсію не менше 8 мінімальних пенсій за віком починаючи з 21.04.2016 року та здійснювати її виплату без обмеження в часі. 11.11.2017 року позивач подав заяву про відкриття виконавчого провадження, тому що боржником рішення суду виконано не було. 21.11.2017 року позивач отримав повідомлення про повернення виконавчого документу без прийняття до виконання, оскільки виконавчий документ пред'явлено не за місцем виконання або не за підвідомчістю. Стягувач вважає незаконними дії відповідача щодо відмови відкрити виконавче провадження за виконавчим листом, виданим на виконання рішення суду, а також такими, що порушують його конституційні права.

Вирішіть юридичний аналіз даній ситуації. Які дії на захист свої порушених прав може вчинити стягувач?

2. Івано-Франківським окружним адміністративним судом розглянуто адміністративну справу за позовом управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій в Івано-Франківській області до фізичної особи - підприємця про застосування заходів реагування у сфері державного нагляду (контролю). Постановою Івано-Франківського окружного адміністративного суду позов задоволено повністю. Застосовано заходи реагування у вигляді зупинення та заборони експлуатації будівель, споруд, приміщень деревообробного цеху фізичної особи-підприємця шляхом опечатування вхідних дверей, окрім виконання робіт, пов'язаних з усуненням порушень вимог законодавства у сфері пожежної та техногенної безпеки. Постанову звернуто до негайного виконання. На виконання цього судового рішення, Івано-Франківським окружним адміністративним судом видано стягувачу виконавчий лист. Управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій в Івано-Франківській області звернулося до державної виконавчої служби із заявою про примусове виконання рішення суду.

Головним державним виконавцем Долинського районного відділу державної виконавчої служби повернуто виконавчий документ стягувачу без прийняття до виконання щодо примусового виконання виконавчого листа, у зв'язку з тим, що пред'явлений виконавчий документ не містить дій зобов'язального характеру, тому не підлягає виконання органами державної виконавчої служби.

Дайте правовий аналіз практичній ситуації. Чи правомірною є повернення виконавчого листа? Чи дане рішення може підлягати негайному виконанню?

3. У результаті розгляду справи за позовом М. суд постановив рішення, яким зобов'язав управління Пенсійного фонду України здійснити виплати на її користь, як дитині війни.

Позивачка звернулася із заявою про зміну способу виконання даного рішення – зобов'язання здійснити ці виплати на їх стягнення.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін апеляційним судом, зазначену заяву задоволено. Управління Пенсійного фонду України оскаржило ухвалу про зміну способу

виконання рішення до Верховного суду вважаючи, що скарга є необґрунтованою, а викладені в ній доводи повторюють ті, що були належним чином досліджені та оцінені судами попередніх інстанцій, а тому необхідності в їх перегляді немає.

Яке, на Вашу думку, рішення має прийняти Верховний суд? Відповідь обґрунтуйте.

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Особливості повороту виконання в адміністративних справах.
- Судовий контроль за виконанням рішень в адміністративних справах.
- Невиконання судового рішення: аналіз проблем правозастосовної практики України.
- Обов'язковість судового рішення.
- Звернення рішення адміністративного суду до негайного виконання: питання теорії та практики.

Література:

1. Про огляд практики застосування адміністративними судами статті 267 Кодексу адміністративного судочинства України: постанова Пленуму ВАСУ № 3 від 13.03.2017 р.
2. Безпалько С. В. Правові засади вирішення адміністративними судами спорів, які виникають у зв'язку з виконанням рішень суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
3. О. Крупчан, В. Перепелюк. Виконання судових рішень адміністративних судів: проблеми та шляхи їх вирішення. *Юридична Україна*. 2010. № 2. С. 4 – 11.
4. Науковий висновок щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/naukovi_visnovki/nauk_visnovok_01_03_2018
5. Перепелюк В. Деякі питання примусового виконання судових рішень у справах «особа проти суб'єкта владних повноважень». *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. №1.
6. Перепелюк В. Порядок виконання деяких видів постанов суду у справах щодо колегіальних рішень (дій, бездіяльності) потребує удосконалення. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. №3
7. Перепелюк В.Г. Виконання судового рішення, ухваленого на користь приватної особи – позивача: проблеми та шляхи їх усунення. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції* : зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.306 – 365.
8. Труш М. Вимоги до судового рішення в адміністративній справі. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2013. Випуск 58. С. 170–175.
9. Труш М. І. Межі законної сили судових рішень в адміністративній справі. *Адміністративне право і процес*. № 1(11). 2015. С. 277 – 282.
10. Труш М. Порядок набрання законної сили судовими рішеннями в адміністративній справі та особливості їх виконання. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 156-161.
11. Черепій П. Судовий контроль за виконанням судових рішень: юридична природа правових відносин. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. № 2.
12. Яремак З.В. Механізм примусового виконання рішень адміністративних судів, боржниками за якими є суб'єкти владних повноважень. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 р.). Ужгород : ФОП Береза А. Е., 2014. С. 188 – 192.

ТЕМА. Застосування європейських стандартів здійснення правосуддя у адміністративному судочинстві

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи (цивільний аспект права) чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі (кримінальний аспект). Водночас беручи до уваги автономність поняття «право цивільне», вироблене практикою ЄСПЛ, принципи належного здійснення правосуддя, закріплені ст. 6 Конвенції, застосовуються і в інших процедурах: адміністративне судочинство, господарське судочинство, конституційне провадження, виконавче провадження тощо.

При вивченні даної теми студенти повинні чітко усвідомити основоположні складові елементи права на справедливий суд: організаційні, інституційні, процесуальні; зрозуміти механізм запровадження їх у національне судочинство; бути обізнаним із судовою практикою ЄСПЛ щодо порушення Україною вимог ст. 6 Конвенції.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 17 – 18 (4 ГОД.).

Питання для обговорення:

1. Право на суд за п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: поняття, елементи, сфера застосування.
2. Застосування практики ЄСПЛ при тлумаченні загальних положень та принципів судочинства:
 - а) принцип верховенства права та його складові;
 - б) принцип законності;
 - в) принцип рівності; процесуальна рівність;
 - г) принцип змагальності; принципи гласності та відкритості;
 - д) забезпечення апеляційного та касаційного оскаржень рішень;
 - е) принцип розумності строку розгляду справи;
 - є) обов'язковість судових рішень.
3. Правові підстави застосування Конвенції та рішень ЄСПЛ при здійсненні правосуддя.
4. Особливості застосування європейських стандартів здійснення правосуддя в адміністративному судочинстві.

Контрольні питання:

1. Який зміст Європейський суд з прав людини вкладає у поняття «суд» за ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?
2. Співвідношення права на ефективний засіб юридичного захисту та права на справедливий судовий розгляд.
3. Що означає «ефективність» засобу захисту згідно з практикою Європейського суду з прав людини?
4. Чи слід враховувати тривалість виконання судового рішення в адміністративних справах для встановлення розумності строку судового розгляду у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?
5. Чи незалежна судова система України?
6. Чи мають громадяни ефективний доступ до правосуддя?

Термінологічне завдання: право на справедливий суд, складові елементи права: незалежність, безсторонність, обґрунтованість судового рішення, доступ до суду, розумний строк, суд, встановлений законом, правова визначеність.

Методичне завдання:

Проаналізуйте судову практику адміністративних судів та зробіть витяги із судових рішень, в яких суд на обґрунтування своєї правової позиції робить посилання на рішення Європейського суду з прав людини.

Практичні завдання:

1. Проаналізуйте фабули справ на предмет не втручання (втручання) адміністративних судів у діяльність органів державної виконавчої влади.

Фабула 1. Суддя районного суду ухвалив рішення, яким заборонив Голові Верховної Ради України підписати до друку ухваленій Парламентом закон в умовах, коли Президент не ветоував його і не підписав у відведений законом строк.

Фабула 2. Рішенням окружного адміністративного суду скасовано рішення Національної Ради з питань телебачення і радіомовлення про результати конкурсу на частоту і визначення переможцем конкурсу компанії X, а також зобов'язано Нацраду видати ліцензію на мовлення компанії Z.

Наведені рішення були формою судового контролю чи втручанням у діяльність законодавчої гілки влади та регулятора відповідно? Дайте обґрунтовану відповідь та визначте, який елемент верховенства права тут порушено суддями.

2. Ознайомтеся з витягом із судового рішення та дайте відповіді на запитання:

У 2006 р. до Київського районного суду м. Одеси звернулась громадянка Г. (1940 року народження) з позовом до Українського національного фонду «Взаєморозуміння і примирення» про визнання відмови у призначенні компенсаційних виплат протиправною та скасування рішення апеляційної комісії Українського національного фонду «Взаєморозуміння і примирення».

У справі призначалося 15 судових засідань, з яких 9 було відкладено з таких підстав:

- два – неприбуття в судове засідання представника відповідача та відсутності належного повідомлення його про судове засідання;
- три – неприбуття в судове засідання представника відповідача, повідомленого належним чином;
- два – зайнятість судді в іншій справі;
- два – знаходження судді на лікарняному.

Двічі у справі оголошувалася перерва. 6.10.2006 р. – прибули сторони, позивачка після вручення заперечень на позовні вимоги просила суд надати час для ознайомлення з ними. Клопотання судом було відхилено та розпочато розгляд справи по суті.

За клопотанням представника відповідача про необхідність ознайомлення з матеріалами справи в розгляді справи була оголошена перерва. 30.01.2007 р. – прибули сторони, після долучення відповідачем доказів позивачка просила надати час для ознайомлення з ними та обговорення позиції з юристом, судом відмовлено у задоволенні цього клопотання. 15.06.2007 р. – за заявою позивачки провадження у справі зупинено у зв'язку із погіршенням її стану здоров'я. 3.09.2007 р. – провадження у справі поновлено. У зв'язку зі встановленням позивачці 1 групи інвалідності на стороні позивача у справу вступив прокурор. Ухвалою від 26.12.2007 р. провадження у справі закрито з тих підстав, що рішення апеляційної комісії Фонду є остаточним та не підлягає оскарженню, що була оскаржена позивачкою.

Апеляційне провадження відкрито 30.05.2008 р., 9.04.2009 р. ухвалу суду першої інстанції скасовано з направленням справи на продовження розгляду.

15.05.2009 р. Київський районний суд м. Одеси поновив провадження у справі, при цьому під час розгляду справи він тричі відкладав судові засідання: – у зв'язку з неявкою сторін, належно повідомлених (двічі); – у зв'язку з неявкою відповідача за відсутності належного його повідомлення.

Ухвалою від 25.12.2009 р. справу передано до Одеського окружного адміністративного суду у порядку ст. 22 КАС України. Після проведення належної підготовки справи до розгляду, судом 16.08.2010 р. ухвалено постанову про відмову у задоволенні позову в повному обсязі. Постанова обґрунтована тим, що 31.12.2006 р. в Україні програму здійснення компенсаційних виплат жертвам рабської та примусової праці націонал-соціалізму за рахунок коштів німецького Фонду «Пам'ять, відповідальність та майбутнє», партнером якого був Фонд «Взаєморозуміння і примирення», було завершено.

Рішення суду першої інстанції набрало законної сили 9.11.2011 р. після розгляду апеляційної скарги позивачки.

Які обставини повинен урахувати суд в контексті ст. 6 Конвенції?

Чи має місце порушення принципів, закріплених у ст. 6 Конвенції? Якщо так, то яких?

Чи відповідає конвенційним стандартам розумності строк розгляду вказаної справи?

Які з критеріїв можуть бути враховані в процесі оцінювання розумності строку розгляду вищенаведеної справи? – складність справи; – поведінка заявника та поведінка органів державної влади (насамперед суду); – важливість питання, яке перебуває на розгляді суду, для заявника.

Чи було дотримано судом принципу рівності сторін під час розгляду клопотань?

Чи вплинув вступ прокурора в судовий процес на забезпечення принципу рівності сторін?

Чи дотримано принципу юридичної визначеності?

3. Ознайомтеся з витягами із судових рішень та дайте відповіді на такі запитання:

1) Порушення яких прав людини чи основоположних свобод стосувалась справа, розглянута судом?

2) В якому обсязі відповідні права людини захищаються у Конституції України та на рівні поточного законодавства?

3) Які форми захисту цих прав людини передбачено на національному рівні?

4) Чи є національні юридичні засоби захисту відповідних прав людини достатньо ефективними?

5) Які положення Конвенції чи протоколів до неї спрямовані на захист відповідного права чи свободи?

6) Чи посилався суд на практику Європейського суду з прав людини в обґрунтуванні своєї позиції у справі (на рішення проти України, на рішення проти інших країн-учасниць Конвенції)?

7) Чи мало застосування судом Конвенції, а також практики Суду формальний характер, або воно дозволило ухвалити правосудне рішення?

8) Чи було б рішення суду іншим, якби суд не застосував Конвенцію та практику Суду?

9) Чому посприяло використання Конвенції та практики Суду як джерел права при вирішенні цієї справи?

Рішення 1. Миколаївський окружний адміністративний суд розглянув у відкритому судовому засіданні адміністративну справу за позовом Виконкому Миколаївської міської ради до Миколаївської обласної організації всеукраїнського об'єднання «Свобода» про обмеження права на мирні зібрання. Позивач звернувся до суду з позовом про обмеження щодо реалізації права на мирні збори шляхом заборони проведення заходів 01.12.10 р. біля приміщення прокуратури Миколаївської області за адресою м. Миколаїв, вул. Спаська 28. Свої позовні вимоги позивач обґрунтував тим, що місце проведення масового заходу не відповідає вимогам безпеки при проведенні масових громадських акцій.

Дослідивши надані докази (пояснення представника позивача, письмові докази) та вислухавши промови сторін, суд дійшов до таких висновків. 30.11.10 р. Миколаївська обласна організація «Свобода» подала до Миколаївської міської ради заявку про проведення пікету(мітингу) біля Миколаївської обласної прокуратури щодо неналежного розгляду звернень об'єднання. Право збиратися мирно, без зброї, проводити мітинги, збори і демонстрації, про які завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи місцевого самоврядування гарантується статтею 39 Конституції України. Стаття 11 Конвенції про захист прав людини і основних свобод

містить право на свободу зібрань та право на свободу об'єднань, зокрема зазначено, що кожен має право на свободу мирних зібрань та на свободу об'єднання з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів; здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, які встановлені законом в інтересах національної або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб і є необхідним в демократичному суспільстві. Відповідно до рішення Конституційного Суду України щодо тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, демонстрацій, організатори таких мирних зібрань мають сповістити зазначені органи про проведення заходів заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення.

Статтею 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачені повноваження виконавчого комітету Миколаївської міської ради щодо вжиття заходів щодо забезпечення державного і громадського порядку, життєдіяльності підприємств, установ і організацій, забезпечення захисту здоров'я. Суд дійшов висновку про те, що відповідачем була порушена процедура подання заявки на проведення мітингу, оскільки стислі терміни не дають можливість органам влади вжити заходів щодо забезпечення безпеки та громадського порядку під час проведення цього заходу. Окрім того, місце проведення заходу, а саме відсутність площі, майданчику, наявність великої кількості транспорту(у тому числі і вантажного) створюють реальну небезпеку для заворушень та злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей. На підставі викладеного суд постановив позов задовольнити і встановити обмеження Миколаївській обласній організації всеукраїнського об'єднання «Свобода» на проведення мітингу (пікетування) прокуратури Миколаївської області.

Рішення 2. Одеський окружний адміністративний суд розглянув у відкритому судовому засіданні справу за адміністративним позовом виконавчого комітету Одеської міської ради до Одеської Єпархії Української православної церкви про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання. Виконавчий комітет Одеської міської ради звернувся з адміністративним позовом до Одеської Єпархії Української православної церкви про обмеження Одеської Єпархії Української православної церкви в реалізації її прав на мирне зібрання шляхом заборони проведення 26.06.2011 р. у м. Одесі православної хресної ходи. В обґрунтування зазначеного позову позивач зазначив, що на адресу виконавчого комітету Одеської міської ради надійшов лист Управляючого Одеською Єпархією Української православної церкви з проханням дозволити здійснення 26 червня 2011 року з 11.30 годин до 15.00 годин православної хресної ходи вказаними вулицями м. Одеси із зазначенням орієнтовної кількості учасників: 100 осіб священнослужителів та 5000 віруючих. При цьому, позивач зазначає, що одночасно із цим на адресу виконавчого комітету Одеської міської ради надійшов лист Єпископа Одеського - Сімферопольського Броніслава Бернацького щодо надання дозволу Римсько-католицькій громаді здійснити 26.06.2011 р. з 12.00 год. до 14.00 год. у м. Одесі урочистої ходи. Позивач, в обґрунтування позовних вимог зазначив, що згідно вищевказаним листам заплановано проведення вищезазначеної ходи Українською православною церквою та Римсько – католицькою громадою, тобто прихожанами різних конфесій, що може призвести до зіткнень та порушень громадського порядку. Позивач також зазначає, що зазначені заходи будуть проходити у центрі міста, що може вплинути на безпеку дорожнього руху, а також, проведення 26.06.2011 р. будь-яких масових заходів за участю такої кількості осіб у центрі міста по одному і тому ж самому маршруту в подальшому може призвести до значного загострення обстановки і до масового безладу у місті, існує велика ймовірність виникнення суточок між представниками різних релігійних конфесій (зокрема, католицької та православної), що неминуче приведе до порушення громадського порядку та безпеки громадян. Вказані місця є важливими об'єктами міської інфраструктури, через які щоденно проходять численні потоки людей, транспорту, туристів.

Представник відповідача адміністративний позов визнав та зазначив, що погоджується із вказаними позивними вимогами з метою недопущення сутичок між представниками різних конфесій.

Заслухавши пояснення сторін, дослідивши наявні у матеріалах справи письмові докази, суд доходить висновку про наявність підстав для задоволення позовних вимог та з наступних підстав. Відповідно до ст. 5 Кодексу адміністративного судочинства України адміністративне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Статтею 11 Конвенції про захист прав людини та основних свобод ратифікованою постановою Верховної ради 17.07.1997 року закріплено право кожного на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації закріплене в ст. 39 Конституції України, є їх невідчужуваним і непорушним правом, гарантованим Основним Законом України. Це право є однією з конституційних гарантій права громадян на свободу свого світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на використання і поширення інформації усно, письмово або в іншій формі – на свій вибір, права на вільний розвиток своєї особистості. Частиною 2 ст. 39 Конституції України визначено, що обмеження щодо реалізації визначеного права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Відповідно до ч. 1 ст. 182 КАС України органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування негайно після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо мають право звернутися до окружного адміністративного суду за своїм місцезнаходженням із позовною заявою про заборону таких заходів чи про інші обмеження права на мирні зібрання (щодо місця чи часу їх проведення). Згідно ч.5 ст. 182 Кодексу адміністративного судочинства України суд задовольняє вимоги позивача в інтересах національної безпеки та громадського порядку в разі, якщо визнає, що проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших зібрань може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей. Суд вважає, що проведення зазначеної хресної ходи, запланованої на 26.06.2011 р. за однаковим маршрутом та у один і той же час із запланованою Римсько – католицькою громадою урочистої ходи, тобто прихожанами різних конфесій, може призвести до виникнення сутичок між ними та порушення громадського порядку і безпеки громадян, з огляду на те, що вони поділяють різні релігійні погляди. Крім того, проведення будь – яких масових заходів у центрі міста за участю такої кількості людей (заявлена очікувана кількість учасників – 100 осіб священнослужителів та 5000 віруючих Одеської єпархії Української православної церкви та представники Римсько-католицької громади) може призвести до порушення безпеки дорожнього руху на території прилеглої до місць проведення заходів, до масового безладу у місті. Також, проведення масових акцій, в суспільних місцях Одеси необлаштованих спеціальними санітарно – побутовими об'єктами, знаходження значної кількості людей може створити реальні шкідливі наслідки як для громадян, що мешкають або працюють поблизу, загального санітарного стану міста, так і для здоров'я самих учасників мирного зібрання. Зазначені обмеження не порушують права громадян на мирні зібрання, так як стосуються лише певної частини міста. Враховуючи викладене, в інтересах національної безпеки, з метою забезпечення правопорядку, запобігання вчиненню правопорушень, для охорони здоров'я населення, захисту прав і свобод мешканців, керуючись статтями Конституції України, статтею 11 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, статтями Кодексу адміністративного судочинства суд постановив адміністративний позов виконавчого комітету Одеської міської ради до Одеської Єпархії Української православної

церкви про обмеження в реалізації її прав на мирне зібрання шляхом заборони проведення 26.06.2011 рр у м. Одесі православної хресної ходи за вищевказаним маршрутом задовольнити та заборонити Одеської Єпархії Української православної церкви проведення цього масового заходу.

Рішення 3. До апеляційного суду звернулася ОСОБА 2 з проханням скасувати постанову судді Рівненського міського суду від 3 червня 2009 року (притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 185 КУпАП з накладанням стягнення у виді штрафу в 170 грн.). Як зазначено в постанові судді, ОСОБА 2 ображав працівників міліції Рівненського міського відділу управління Міністерства внутрішніх справ України у Рівненській області нецензурною лайкою, вчинив шарпанину, не виконував законні вимоги працівників міліції про припинення порушення. В постанові зазначено, що вина ОСОБА2 доводиться протоколом про адміністративне порушення.

В судовому засіданні апеляційного суду ОСОБА 2 підтримав апеляцію і показав, що 3 червня 2009 року був викликаний повісткою (а не запрошенням) до Рівненського міського відділу внутрішніх справ, де йому повідомили, що його обвинувачують в крадіжці телефону і стали вимагати написати власноруч визнавальні показання. Він пояснив, що телефон не викрадав, а знайшов. Відмовився давати показання, на яких настоювали працівники міліції. Його стали бити по вухах, погрожували напоїти сечею, вчинити щодо нього цинічні дії, збили з ніг, вдарили ногою по тілу, били коліном в голову. Такий допит з застосуванням насильства продовжувався біля трьох годин. Під час побиття в нього від болю вирвався нецензурний вираз. Тоді йому наділи на руки наручники й повели до суду. Мати, яка чекала його у коридорі, побачила його побитим та закутим в наручники. Після її скарги заступнику начальника міліції наручники зняли. Суддя довго його не вислуховуючи, не допитавши працівників міліції наклав на нього стягнення. Наступного дня він звернувся до прокуратури міста із заявою про застосування до нього насильства в міліції. З направленням від прокурора пройшов обстеження у судово-медичного експерта. Постанову помічника прокурора міста про відмову в порушенні кримінальної справи оскаржив до міського суду.

Ознайомившись із змістом апеляційної скарги, заслухавши прохання особи, яка її подала, допитавши свідків (працівників міліції), перевіrivши матеріали справи про адміністративний проступок, суд вважає, що адміністративна скарга підлягає задоволенню. Як визначає ст. 245 КУпАП завданням провадження про адміністративне правопорушення є своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин справи. Ця вимога закону по даній справі була істотно порушена. ОСОБА 2 не був опитаний за його згодою як передбачає ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (кримінальна справа по крадіжці мобільного телефону не була порушена), судових доручень від слідчого про виклик та допит ОСОБИ 2 не було. ОСОБА 2 не був попереджений про право не свідчити проти себе, не був відпущений після незгоди давати пояснення. Враховуючи положення статті 3 Конституції України про те , що людина, її життя , здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, враховуючи положення статті 3 «Конвенції про захист прав людини і основних свобод» про заборону катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність , поводження, враховуючи судову практику Європейського суду з прав людини, органи прокуратури були зобов'язані провести ретельне розслідування заяви ОСОБИ 2 про його побиття працівниками міліції в службовому приміщенні Рівненського міського відділу управління Міністерства внутрішніх справ України у Рівненській області. Без такого ретельного розслідування і належного спростування версії подій, викладених ОСОБА 2, суд не мав права накладати стягнення, порушуючи засади об'єктивності і всебічності дослідження обставин справи. Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Кметті проти Угорщини» вказав: «...взяті у сукупності свідчення медиків, показання самого заявника та факт, що його тримали у поліцейському відділку... давали підстави для підозри, що заявник справді міг зазнати шкоди від дій поліцейських. Суд вкотре зазначив, що у випадках, коли особа заявляє про те, що вона потерпіла

від брутальних дій поліції чи інших осіб, що перебувають на державній службі, тобто стверджує про порушення ст. 3 Конвенції, органи влади зобов'язані провести ефективне розслідування, у результаті якого було б встановлено винних і притягнуто їх до відповідальності. Недолік розслідування справи позбавив заявника можливості оспорити версію подій, викладену поліцейськими». Зважаючи на зазначені обставини, що свідчать про відсутність належного та ефективного розслідування, Суд постановив, що мало місце порушення ст. 3 Конвенції» По заяві ОСОБА 2 теж не було проведено прокуратурою ефективне розслідування. За відсутності ефективного розслідування обставин нанесення тілесних ушкоджень ОСОБА 2, не може бути відкинута його версія і прийнята за достовірну версія працівників міліції і помічника прокурора, що зайшовши в службовий кабінет міліції цей студент став безпричинно ображати нецензурними словами працівників міліції, шарпати їх, став себе бити і самоспричиняти тілесні ушкодження. Між тим, Європейський суд з прав людини в рішенні по справі «Алтай проти Туреччини» вказав: « ...слід нагадати, що у випадку коли всі факти, про які йде мова, становлять виключно сферу обізнаності органів влади, як це має місце у справі щодо осіб, які перебувають під контролем таких органів, версія скаржника є основним чинником визнання причин тілесних ушкоджень. Таким чином органи влади повинні були перевірити достовірність тверджень про погане поведіння, співставивши результати медичного обстеження з версією скаржника.» За вказаних обставин, коли подія адміністративного правопорушення в суді не знайшла підтвердження, необґрунтована постанова судді першої інстанції не може залишитись чинною. На підставі наведеного апеляційний суд постановив: Апеляційну скаргу ОСОБА 2 задовольнити. Постанову судді Рівненського міського суду від 3 червня 2009 року про притягнення ОСОБА 2 до адміністративної відповідальності за ст. 185 КУ п АП скасувати, а справу закрити за відсутності події правопорушення. Постанова апеляційного суду набирає законної сили після її винесення, є остаточною й оскарженню не підлягає.

Індивідуальні завдання:

Підготувати реферат (оцінюється максимально в 5 балів):

- Документи ОБСЄ і рекомендації Ради Європи у галузі адміністративної юстиції.
- Гарантії прав, закріплених ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод.
- Застосування норм Європейської конвенції та прецедентної практики Європейського Суду з прав людини судами України.
- Запровадження принципів справедливого судового розгляду в адміністративне судочинство.
- Посилання на міжнародні стандарти у судових рішеннях.
- Урахування правових позицій судів вищого рівня і практики Європейського суду з прав людини при вирішенні справи.
- Основоположні права і свободи, що захищаються адміністративними судами (право на повагу до приватного і сімейного життя, свобода думки, совісті і віросповідання, свобода вираження поглядів, свобода зібрань та об'єднань, право мирно володіти своїм майном, право на освіту, право на вільні вибори, свобода пересування, заборона дискримінації особи) у світлі практики Європейського суду з прав людини.

Нормативні акти і література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. *Офіц. вісн. України*. 2006. № 32. Ст. 2975.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
3. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верхов. Суду України від 01.11.1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

4. Бершов Г. Застосування в адміністративному судочинстві України принципу верховенства права з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. *Роль і вплив практики адміністративного судочинства на розвиток публічного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю утворення Вищого адміністративного суду України (м. Київ, 29-30 листопада 2012 р.): зб. матеріалів / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Істина, 2012. С. 287 – 298.
5. Грень Н. М. Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності. URL: http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/gren_0.pdf.
6. Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя». К.: ВАІТЕ, 2017. 192 с.
7. Ільченко І. Деякі питання застосування конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в Україні. *Право України*. 2009. № 10. С. 145-148.
8. Єресько Л. Вплив практики Європейського суду з прав людини на систему адміністративного судочинства України щодо підвищення рівня захисту прав людини. *Роль і вплив практики адміністративного судочинства на розвиток публічного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю утворення Вищого адміністративного суду України (м. Київ, 29-30 листопада 2012 р.): зб. матеріалів / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Істина, 2012. С. 309 – 325.
9. Лисак В. Д. Судовий адміністративний процес в Україні у контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 1. С. 36-39.
10. Писаренко Н. Б. Застосовність гарантій права на справедливий суд в адміністративному судочинстві: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісн. Нац. акад. прав. наук України*. 2016. № 3. С. 214–228.
11. Сасевич О. Контроль за виконанням судових рішень у порядку адміністративного судочинства крізь призму практики Європейського суду з прав людини. *Вісник державної судової адміністрації України*. К.: "Юрінком Інтер", 2013. № 4. С. 48-56.
12. Сірош М.В. Адміністративне судочинство України щодо захисту прав особи у світлі рішень Європейського суду з прав людини. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права в Україні*: зб. наук. статей за заг.ред. І.Х. Темкіжева. К.: Юрінком Інтер, 2012. С. 145 – 153.
13. Смокович М.І. Рішення Європейського суду з прав людини щодо захисту виборчих прав громадян України. *Роль і вплив практики адміністративного судочинства на розвиток публічного права*: матеріали Між нар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю утворення Вищого адміністративного суду України (м. Київ, 29-30 листопада 2012 р.): зб. матеріалів / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Істина, 2012. С.266 – 271.
14. Солоткий С. А. Інтереси правосуддя у практиці Європейського суду з прав людини та їх значення для правової системи України. *Вісник Веховного суду України*. К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2013. № 9. С. 40-48.
15. Трофімова Л. В. Використання рішень Європейського суду з прав людини при вирішенні спорів. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права*: зб. наук. статей / за заг. ред. І. Х. Темкіжева. Київ: Юрінком Інтер, 2012. С. 258–266.
16. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид., випр., допов. К., 2015. 208 с.